

XXXII. Országos Tudományos Diákköri Konferencia
Had- és Rendészettudományi Szekció
Gödöllő, 2015. április 15-17.
Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar
Nemzeti Közszolgálati Egyetem

A KÖZÉP-AFRIKAI KÖZTÁRSASÁG VÁLSÁGA

Jelige: Sangaris

Pályamunka lezárásának időpontja: 2014. május

2015.

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	1
2. Közép-afrikai Köztársaság	3
3.Bozótháború 2004 és 2007 között	8
4. Az államiság összetevői	10
5. Nemzetközi közösség a térségben – előzmények	13
5.1. MINURCA – United Nations Mission in the Central African Republic (1998. április 15. – 2000. február 25.)	13
5.2. MINURCAT - United Nations Mission in the Central African Republic and Chad (2007. szeptember 25. – 2010. december 31.)	14
5.3. FOMUC – Force Multinationale en Centrafrique, CEMAC	18
5.4. MICOPAX – Mission for the consolidation of peace in Central African Republic, ECCAS	19
5.5. Francia beavatkozás – Boali Művelet (l’Opération Boali)	20
6. A polgárháború kialakulása, eseményei az új kormány megalakulásáig	21
7. A nemzetközi közösség reakciói	33
7.1. Afrikai Unió	33
7.2. Európai Unió	34
7.3. Egyesült Nemzetek Szervezete	36
7.4. Dél-Afrikai Köztársaság	38
8. Franciaország reakciói és a Sangaris Művelet	40
9. Konklúzió	46
Ábrajegyzék	48
Felhasznált irodalom.....	49

1. Bevezetés

Dolgozatom témája a Közép-afrikai Köztársaság válsága és a nemzetközi közösség erre adott válaszai. A választás oka, hogy már a biztonság- és védelempolitikai alapképzésen felkeltette érdeklődésemet a bukott államiság problémaköre, valamint a képzést mesterszakon folytatva egy a szubszaharai Afrika államait elemző kurzust hallgathattam. Egyetemi tanulmányaim mellett egy másik szempontot figyelembe vettem, ez pedig az angol és francia nyelvtudásom – egy ilyen kutatómunka jó alkalom arra, hogy gyakoroljam a nyelveket.

A téma tehát jól illeszkedik tanulmányaimba, a dolgozat megírása közben foglalkozhattam elméleti kérdésekkel – mint a gyenge államok és nemzetközi közösség szerepvállalása, valamint ezeket gyakorlati oldalról megközelítve vizsgáltam egy adott ország, adott válságát. Napjainkban a válságreagálás és a békefenntartás keretein belül valósulnak meg a nemzetközi szervezetek műveletei. Véleményem szerint fontos, hogy Magyarország – mint az Egyesült Nemzetek Szervezetének, az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének, az Európai Uniónak és az Európai Biztonsági Együttműködés Szervezetének tagja – figyelemmel kísérje a nemzetközi közösség szerepvállalását akkor is, ha aktívan nem vesz részt minden egyes misszióban. A szem előtt tartott eseményekből következtetéseket vonhatunk le, így a következő alkalommal már több tapasztalattal és tudással vállalhat szerepet a Magyar Honvédség, hozzájárulva egy sikeres nemzetközi beavatkozáshoz. Igyekeztem olyan esetet választani, amely kellően aktuális – a Közép-afrikai Köztársaság válsága még a dolgozat lezárásakor is tartott, a nemzetközi közösség még jelen van, és folytatják a megkezdett missziókat.

A téma szakirodalmának felkutatásakor, a dolgozat kezdetén célként fogalmazódott meg bennem, hogy megismerjem a Közép-afrikai Köztársaságot, a 2013 decemberében kicsúcsosodott válságot, az oda vezető eseményeket, valamint a nemzetközi közösség reakcióit.

Kutatásom során az elméleti kutatási módszert választottam, azon belül pedig az analízis-szintézist.¹ A rendelkezésre álló szakirodalmat (főként francia és angol, valamint magyar nyelven) olvasva, azt összegezve készítettem el a pályamunkát.

Dolgozatomban elsőként a Közép-afrikai Köztársaságot mutattam be, annak földrajzi paramétereit, gazdasági potenciálját, valamint történelmét – különös figyelmet fordítva a

¹ Dr. Göcze István: A tudományos kutatás módszerei. In: Hadtudományi Szemle. Budapest, 2011. 4. évfolyam 3. szám pp.157-166. Forrás: http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2011/2011_3/2011_3_alt_gocze_istvan_157_166.pdf Letöltve: 2014. április 26.

politikai eseménytörténetre. A történetiséget az 1960. augusztus 13-i függetlenedésétől vizsgáltam, egészen a 2011-es választásokig, amit François Bozizé nyert meg. Ezt követően kiemeltam a 2004-2007-es bozótháborút, ami a 2013 decemberében kicsúcsosodott válság előzményei közé tartozik, és ahol Michael Djotodia először jelenik meg a színen a válság kapcsán. Ezt a konfliktust a 2011-ben megkötött tűzszünetig tárgyaltam.

A dolgozatot az államiság összetevőinek vizsgálatával folytattam, ahol a Közép-afrikai Köztársaság esetében az egyes összetevők meglétét elemeztem.

A rövid elméleti rész után a nemzetközi közösség szerepvállalásainak előzményeit tekintettem át, kifejtve az ENSZ és más nemzetközi szervezetek misszióit, végül megemlítettem a francia Boali Műveletet.

A tanulmány második felében foglalkoztam részletesen a polgárháború kialakulásával és eseménytörténetével, amit a 2014 januárjának végén történetekkel zártam, ekkorra kinevezték az új átmeneti elnököt – Catherine Samba Panza-t –, az új átmeneti miniszterelnököt – André Nzapayeke-t –, valamint az új átmeneti kormányt. Ezzel az események új szakaszba léptek, aminek vizsgálata egy következő dolgozat témájaként szolgál majd.

Az ezt követő fejezetben a nemzetközi reakciókat tekintettem át, a nemzetközi szervezetektől – Afrikai Unió, Európai Unió és az ENSZ –, egy-egy államig – Dél-Afrikai Köztársaság és Franciaország, mint volt gyarmattartó és beavatkozó erő. Majd kiemelten foglalkoztam a francia Sangaris Művelettel.

Végül néhány sorban összefoglaltam a dolgozat lényegét, és a témával kapcsolatos további kutatás lehetőségeit.

2. Közép-afrikai Köztársaság

A probléma megértéséhez szükséges, hogy földrajzi és történelmi kontextusba helyezzem a Közép-afrikai Köztársaságot, ugyanis egy ilyen távoli országban végbemenő folyamatok megértéséhez elengedhetetlen megvizsgálni a környezetet, az előzményeket, a társadalmat, a politikai rendszert, valamint minden olyan szegmenst, ami az államiságot befolyásolja.

Mint azt az ország neve is mutatja – a Közép-afrikai Köztársaság (KAK – République Centrafricaine) – az afrikai kontinens közepén található, fővárosa Bangui. Az országot északi irányban Csád, keleti irányban Szudán és Dél-Szudán, déli irányban Kongói Demokratikus Köztársaság és a Kongói Köztársaság, nyugati irányban pedig Kamerun határolja.

1. ábra: KAK térkép

Területét tekintve 622.984 km², ezzel a világrangsor 45. helyén áll (területe Ukrajnához mérhető, ami a 46. legnagyobb állam a világon).² A KAK tizennégy közigazgatási területre van felosztva: Bamingui-Bangoran, Basse-Kotto, Haute-Kotto, Haut-Mbomou, Kemo, Lobaye, Mambere-Kadei, Mbomou, Nana-Mambere, Ombella-Mpoko, Ouaka, Ouham, Ouham-Pende és Vakaga körzetekre; ezen felül megkülönböztetnek két gazdasági körzetet: Nana-Grebizit és Sangha-Mbaerét. Végül az említetteken túl a fővárost, Bangui-t is különálló egységként kezelik.³

Lakosságát illetően 2013 júliusában 5.166.510 főt regisztráltak, amelynek etnikai megosztottsága a következőképpen alakul: baya 33%, banda 27%, mandjia 13%, sara 10%, mboum 7%, m'baka 4%, yakoma 4%, egyéb 2%. Hivatalos nyelvként a volt gyarmattartóét, a franciát használják, de sokan beszélik a sango-t, amelyet közvetítő-nyelvi volta miatt mindenki, még a nem iskolázottak is megértenek. Emellett természetesen, mint más afrikai államokban, az egyes törzsek nyelvei is jelen vannak. Vallásukat tekintve a törzsi vallások jellemzők

² CIA World Factbook – Central African Republic's Geography. Forrás: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ct.html> Letöltve: 2014. március 2.

³ CIA World Factbook – Central African Republic's Government. Forrás: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ct.html> Letöltve: 2014. március 2.

leginkább (35%). Ezek mellett jelen vannak még a különféle protestáns felekezetek és a katolicizmus (25-25%), illetve az iszlám (15%). A korfa igen aránytalan képet mutat, ugyanis a lakosság több mint 40%-a 14 év alatti, az átlagéletkor is csupán 19 év.⁴

A gazdaság gerincét a mezőgazdaság – ami a GDP felét teszi ki, az erdőgazdálkodás és a bányászat együttesen adja, annak ellenére, hogy a lakosság 60%-a a központoktól távoli, félreeső területeken él. Ami leginkább hátráltatja a gazdasági fejlődést, az egyértelműen a központi állam hiánya, illetve hogy az országnak nincs tengerpartja. Ehhez társul a rendkívül fejletlen infrastruktúra és a magas arányú képzetlen munkaerő.⁵

Az ország északi része szavanna, míg a déli régióban jelentős erdős területek találhatók. Az ország határfolyói az Ubangi (átfolyik a fővároson) és a Mbomou (délen), illetve a Sangha (nyugaton).

A Közép-afrikai Köztársaság egészen 1960. augusztus 13-ig, függetlenségének elnyeréséig francia gyarmat volt. Alkotmányát 2004-ben fogadták el és lépett jogerőre, ám jelenleg a 2010-ben módosított dokumentum hatályos. Jogi rendszerük a francia modellt követi, választójogot mindenki 18 éves kor felett gyakorolhat. 2014. január 20-a óta Catherine Samba-Panza az ideiglenes elnök, 2013. január 17. óta Nicolas Tiangaye a miniszterelnök. Az elnököt öt évre választják, egyszer újraválasztható; a miniszterelnököt pedig az elnök nevezi ki. A törvényhozó ágat az egykamarás Nemzetgyűlés (Assemblée Nationale) testesíti meg, tagjait a nép választja öt évre. A bírói ág a Legfelsőbb Bíróságból és az Alkotmánybíróságból áll, amely kilenc bírót foglal magában, akik közül legalább három nő.

Az ország védelmét a Közép-afrikai Fegyveres Erők (Forces Armées Centrafricaines, FACA) látja el, amely áll a Szárazföldi Erőkből (magába foglalja a Légierőt is), illetve a Csendőrség Felügyeletének Igazgatóságából (General Directorate of Gendarmerie Inspection – DGIG) és a Nemzeti Rendőrségből.

A Közép-afrikai Köztársaság történeti áttekintését^{6 7} a franciáktól való függetlenedéstől vizsgálom, kutatva a jelenlegi konfliktus gyökereit, magyarázatait.

⁴ CIA World Factbook – Central African Republic's People and Society. Forrás: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ct.html> Letöltve: 2014. március 2.

⁵ CIA World Factbook – Central African Republic's Economy. Forrás: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ct.html> Letöltve: 2014. március 2.

⁶ Larousse. République centrafricaine ou Centrafrique. Forrás: http://www.larousse.fr/encyclopedie/pays/R%C3%A9publique_centrafricaine/112337 Letöltve: 2014. március 2.

⁷ Centrafrique Expertise. Histoire. Forrás: <http://www.centrafrique-expertise.org/ce/index.php?page=18&idc=5&PHPSESSID=0ce1d4be40b4597086f94f629edd8826> Letöltve: 2014. március 2.

1958. december 1-jén (nemzeti ünnepnap) Ubangi-Shari gyarmatból autonóm terület lett, és a Közép-afrikai Köztársaság nevet vette fel, majd 1960. augusztus 13-án függetlenné vált. Az új állam alapítójának Barthélémy Boganda-t tekintik, aki az utolsó gyarmati választások előtt halt meg néhány nappal. Ezt követően hatalmi harc indult Abel Goumba és David Dacko között. Utóbbi a franciák kivonulása után ellenfelét bebörtönözte, és egypárti államot létesített. 1965-ben Jean-Bédél Bokassa ezredes megdöntötte Dacko hatalmát, felfüggesztette az alkotmányt, majd feloszlatta a Nemzetgyűlést. 1972-ben örökös elnöknek nyilvánította magát, majd 1976 decemberében I. Bokassa néven a Közép-afrikai Császárság uralkodója lett.⁸ (A szóbeszéd szerint Bokassa kannibál volt, és megette ellenfeleit – francia katonák állítólag egyik palotájában politikai ellenfeleinek fagyasztott hulláit találták, az 1980-as évek végén a bíróság több pontban is bűnösnek találta, de a kannibalizmus alól, kellő bizonyíték hiányában felmentették.⁹) 1979-ben a franciák megpuccsolták az uralkodót, és Dacko hatalmát helyreállították, ami ismét csak rövid ideig tartott, ugyanis 1981 szeptemberében André Kolingba tábornok döntötte meg a régi-új vezetőt, és katonai juntával uralkodott 1985-ig. 1986-ban új alkotmányt vezetett be, amit népszavazás erősített meg. Az új párt, a Rassemblement Démocratique Centafricain (RDC) tagsága önkéntes volt. 1987-ben és 1988-ban korlátozott szabadságú választásokon nyert, amiket két ellenfele (Abel Goumba és Ange-Félix Patassé) bojkottált, mivel az ő pártjaik nem indulhattak a választásokon. A berlini fal leomlását követően a demokráciát követelő mozgalom igen aktív lett, de Kolingba minden próbálkozásukat elutasította egészen az amerikai-francia nyomásgyakorlásig, aminek következtében elvben hozzájárult az 1992-es szabad választásokhoz. Létrehozták az Ideiglenes Nemzeti Politikai Tanácsot (Conseil National Politique Provisoire de la République) és a „Vegyes Választási Bizottságot”, amelyben minden politikai párt képviseltette magát. Végül 1993-ban tartották meg a voksolást, amit Ange-Félix Patassé 53%-kal nyert meg, Abel Goumba pedig 47%-kal a második lett. Míg a győztest a népesebb észak-nyugati prefektúrák támogatták, addig utóbbit a ritkábban lakott déli közigazgatási egység lakosai. Patassé pártja lett a legnagyobb a parlamentben, de nem szerzett többséget, így koalíciós partnerre volt szüksége. 1995-ben újabb alkotmányt fogadott el a parlament. A nép elégedetlenségét jól tükrözte, hogy 1996-1997-ben három alkalommal is fellázadtak a Patassé kormány ellen, ami nagyban hozzájárult többek között az etnikai feszültségek növekedéséhez. 1997 januárjában Patassé

⁸ Larousse. République centrafricain ou Centrafrique. Ascension et chute de Jean Bédél Bokassa (1965-1979). Forrás: http://www.larousse.fr/encyclopedie/pays/R%C3%A9publique_centrafricaine/112337 Letöltve: 2014. március 2.

⁹ Pál Attila: Az utolsó afrikai császár. Beszélő Online. Forrás: <http://beszelo.c3.hu/cikkek/az-utolso-afrikai-csaszar> Letöltve: 2014. március 16.

béke megállapodást írt alá a fegyveres lázadókkal, aminek végrehajtását az afrikai katonai MISAB (Mission Interafricaine de Surveillance des Accords de Bangui), majd az ENSZ MINURCA (Mission des Nations Unies en RCA) missziója ellenőriztek. 1999-ben a szabad választásokon a széleskörű elégedetlenség dacára Patassé-t újraválasztották a következő terminusra is, illetve a 109 parlamenti helyből húszat Kolingba pártja szerzett meg, ezzel visszatérve a politikai életbe. 2001 májusában Kolingba puccsot kísérelt meg az aktuális államfő ellen, de az elnöki testőrség megállította őket. A kormány kijárási tilalmat rendelt el, és a közép-afrikai hadsereg, a líbiai fegyveresek és kongói lázadók vadászatot indítottak a yakoma törzsből valók ellen (Kolingba is innen származott). Kolingba Ugandába menekült, ahol 2002-ben meghalt. François Bozizé tábornokot is a puccsisták közé sorolták, ezért Bozizé és követői menekülni kényszerültek, végük Csádban találtak menedéket. 2002 októberében azonban Bozizé újabb támadást indított Patassé ellen, majd 2003-ban átvette a hatalmat is, minek következtében az Afrikai Unió felfüggesztette a Közép-afrikai Köztársaság tagságát.¹⁰ Patassé száműzetésbe kényszerült, elsőként Kamerunban, majd Togóban talált menedéket. Bozizé hatalomra jutásával egy időre normalizálódott a politika, és visszatért a demokrácia. Felfüggesztette az akkori alkotmányt, új kormányt állított fel – az ellenzékek részvételével, Abel Goumba lett az ideiglenes elnök, majd őt váltotta Célestin Gaombalet. Új széles alapokon nyugvó Nemzeti Átmeneti Tanácsot állított fel, aminek feladata az új alkotmány és az átmenet kidolgozása az alkotmányos kormányzásra. A Közép-afrikai Többnemzeti Erők (la Force multinationale au Centrafrique – Fomuc), majd az őket leváltó Gazdasági és Monetáris Közösség Közép-Afrikában (la Communauté économique et monétaire d'Afrique centrale – CEMAC) kulcsszerepet játszott a biztonság olyan szintű helyreállításában, hogy választásokat lehessen tartani. A 2004-ben elfogadott alkotmány magában foglalta, hogy az elnököt öt évre választják. 2005 tavaszán 11 jelölt vett részt a választásokon – véget vetve ezzel a 2003 óta tartó átmeneti időszaknak. Bozizé tisztességes választásokon nyert a szavazatok 64,6%-ával, miniszterelnökének pedig Élie Doté-t jelölte ki. Emiatt 2005 júliusában az Afrikai Unió visszavette tagjai közé a Közép-afrikai Köztársaságot.¹¹

2006-ban azonban az ország északnyugati régiójában lázadás tört ki, több várost is elfoglaltak a felkelők, a Demokratikus Erők Uniója az Egységért (l'Union des forces démocratiques pour le rassemblement – UFDR), akik a rendszert akarták megdönteni, de a

¹⁰ Larousse. République centrafricaine ou Centrafrique. D'une tutelle à l'autre. Forrás:

http://www.larousse.fr/encyclopedie/pays/R%C3%A9publique_centrafricaine/112337 Letöltve: 2014. március 2.

¹¹ Larousse. République centrafricaine ou Centrafrique. Le général François Bozizé (2003-2013) Forrás:

http://www.larousse.fr/encyclopedie/pays/R%C3%A9publique_centrafricaine/112337 Letöltve: 2014. március 2.

közép-afrikai fegyveres erők a francia fegyveresek támogatásával levertek a lázadókat. A helyzetet csak nehezítette a darfúri válság, minek következtében százezrek kényszerültek elhagyni otthonukat. Az európai fegyveres erők, az EUFOR nyújtott segítséget Csádnak és a Közép-afrikai Köztársaságnak is abban, hogy helyreálljon a stabilitás, megállítsák a lázadó betöréseket a szomszédos országból, valamint csökkentsék a beáramló menekültek számát. 2008-ban egy befogadó hangvételű politikai dialógust követően a fegyveres lázadók politikai pártokká alakultak át, majd a kormány egy átfogó béke-megállapodást írt alá a legnagyobb ellenzéki szervezetekkel, a Népi Hadsereg a Demokrácia Helyreállításáért-tel (l'Armée populaire pour la restauration de la démocratie – APRD) és az UFDR-rel. 2008 decemberében Omar Bongo Ondimba gaboni elnök támogatásával találkoztak a megegyezni kívánó felek, de a fórum sikertelen volt. Nem tudtak egyezsége jutni a Megbékélés Bizottsága felállításáról, a volt lázadók lefegyverzéséről, leszereléséről és integrációjáról (DDR¹²). A folyamat igen lassú és akadályokkal teli volt, ugyanis etnikai és gazdasági rivalizálás feszül a hármashatár (Közép-afrikai Köztársaság, Csád és Szudán) régiójában.

2011. január 23-án újabb választásokat rendeztek, aminek első fordulójában François Bozizé a szavazatok 66,1%-át gyűjtötte össze, Ange-Félix Patassé a 20,1%-át, Martin Ziguélé a 6,46%-át. A szavazás eredményét ellenzéki jelöltek csalásként ítélték meg, és néhány nemzetközi megfigyelő elfogadta a benyújtott érvénytelenségi keresetet. Bozizé újráválasztását azonban – aki magát békéltetőként mutatta be – a nemzetközi közösség elfogadta, támogatva az átmenetet és a „jó kormányzás erőfeszítéseit”. Ezt követően persze a politikai stabilitás tovább romlott.¹³

¹² UN Official Website. Issues. Disarmement, Demobilization and Reintegration. Forrás: <http://www.un.org/en/peacekeeping/issues/ddr.shtml> Letöltve: 2014. március 2.

¹³ Larousse. République centrafricaine ou Centrafrique. Le général François Bozizé (2003-2013) Forrás: http://www.larousse.fr/encyclopedie/pays/R%C3%A9publique_centrafricaine/112337 Letöltve: 2014. március 2.

3. Bozótháború 2004 és 2007 között

Mint az a rövid történeti összefoglalóból is kiderül, a hatalomváltások legtöbbször puccsok következtében valósultak meg, habár 1993-ban Patassé választások útján került az ország élére, de 2003-ban őt is puccsal távolította el az őt követő Bozizé. Sajnálatos módon a KAK történetében nem beszélhetünk felvirágzásról, egyik államférfi sem tudott kézzelfogható eredményt felmutatni. Bozizé uralkodását a nepotizmus jellemezte – családtagokat, rokonokat emelt kulcspozíciókba. Bozizéhez köthető idézet, egy mondat, amit fiának mondott véleményem szerint jól leírja az elmúlt évtizedek tanulságait: *„Ha megadod (a hadseregnek) mindazt a felszerelést, amit kérnek tőled, biztos lehets benne, hogy négy órán belül puccsot szerveznek ellenem.”* Ezért a KAK-ban nem alakult ki szilárd államiság, aminek egyik fő összetevője egy erős hadsereg. Ennek hiánya mutatkozott meg 2004-ben, amikor az UFDR Michael Djotodia vezetésével háborút hirdetett a központi kormányzat ellen. A vezetés ellen irányuló felkelésben számos lázadó csoport vett részt¹⁴: a Néphadsereg a Demokrácia Visszaállításaért (People's Army for the Restoration of Democracy (CAR) – APRD), Hazafias Akciócsoport a Közép-afrikai Köztársaság Felszabadításáért (Groupe d'action patriotique pour la liberation de Centrafrique – GAPLC), Közép-afrikai Felszabadítók a Szabadságért Mozgalom (Movement of Central African Liberators for Justice – MLCJ), Közép-afrikai Demokratikus Front (Front démocratique Centrafricain – FDC), Köztársasági Erők Uniója (Union of Republican Forces – UFR). Az ország északi területeit vették célba – ahol a KAK legnagyobb gyémántbányái is találhatóak –, ahová az állami ellenőrzés nem terjedt ki, így a szomszédos országok milíciái szabadon mozoghattak.¹⁵

2004 novemberében Birao városánál húsz ember meggyilkolásával kezdődtek az összetűzések az ország észak-keleti részében.¹⁶ Egy ilyen típusú konfliktus következtében kivétel nélkül, mindig emberek tömegeinek kell elhagynia lakhelyét, otthonát, ez a KAK-ban sem történt másképpen. 2006 novemberében sokan közülük a fővárosba, Banguiiba mentek, hogy a kormányerők felvegyék a harcot az UFDR-rel – minek következtében többen életüket

¹⁴ Sz.n.: CAR: Rebels call for dialogue after capturing key town. IRIN Africa. Forrás: <http://www.irinnews.org/report/61464/car-rebels-call-for-dialogue-after-capturing-key-town> Letöltve: 2014. március 16.

¹⁵ Marsai Viktor: Válságok Közép-Afrikában II. – Polgárháború a Közép-afrikai Köztársaságban. SVKK Elemzések, 2014/4. Forrás: http://nit.uni-nke.hu/downloads/Elemzesek/2014/SVKK_Elemzesek_2014_4.pdf Letöltve: 2014. március 15.

¹⁶ Sz.n.: Raid on CAR town 'leaves 20 dead' (23 November 2004) Forrás: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/4035239.stm> Letöltve: 2014. március 16.

vesztették. Az év végére elfoglalták többek között Birao, Sam-Ouandja és Ouadda városát.¹⁷ A polgárháborúban a szomszédos országból érkező erők is részt vettek. Az év végén csádi csapatok támadtak Bémal városára, ahol a helyi lakosságot válogatás nélkül lötték le.¹⁸

2007 februárjában békemegállapodást írt alá a kormány és az FDPC, melyben megegyeztek abban, hogy az FDPC fegyvereseit a kormányerőkbe integrálják, valamint egyéb tagjait a kormányba. Ez év áprilisában az UFDR is békét kötött a kormánnyal, miután francia bombázók támadták meg a szervezetek bázisát, Biraot. Ez a megegyezés amnesztiát biztosított az UFDR tagjainak, valamint politikai pártként való elismerést, és a szervezet fegyveres tagjainak integrációját a hadseregbe. Mivel ezek a megállapodások csak az említett szervezetekre vonatkoztak, ez azt is jelentette, hogy a többi lázadó csoport folytatta a harcokat.

2008 májusában az APRD is tűzszüneti, majd béke megállapodást írt alá a kormánnyal. Egy hatfős bizottság, a CEMAC felügyelt arra, hogy a szerződést végrehajtsák. Ez a megállapodás utat nyitott a további békeszerződéseknek. 2008. június 21-én az FDPC, az APRD és az UFDR megkötözzék a Libreville-i Átfogó Békemegállapodást, megerősítették az eddigi szerződéseket, valamint a 2009-es helyi és a 2010-es parlamenti-, elnökválasztásokat előirányozták¹⁹ - ehhez két hónappal később a Hazafiak Megállapodása az Igazságért és a Békéért (la Convention des Patriotes pour la Justice et la Paix – CPJP) is csatlakozott.

A CPJP és az UFDR is harcolt az ország nyugati részének – főleg Bria városának ellenőrzéséért, ahol a gyémántkitermelés java folyik. 2011 áprilisában a CPJP bejelentette, hogy kész befejezni a harcokat, majd június 12-én tűzszünetet kötött a kormánnyal.²⁰ Azonban szeptemberben ötven ember meggyilkolásáról értesült az ország. 2011. október 8-án a CPJP és az UFDR újabb békemegállapodást írt alá a kormánnyal Bria leszereléséről.

¹⁷ Sz.n.: Central African Republic profile. A chronology of key events. Forrás: <http://www.bbc.com/news/world-africa-13150044> Letöltve: 2014. március 16.

¹⁸ Human Rights Watch. Abuses by Chadian Forces. 2012. február 2. Forrás: http://www.hrw.org/reports/2007/car0907/6.htm#_Toc176766539 Letöltve: 2014. március 16.

¹⁹ AFP: Touadera names rebels in new Central African Republic govt. 2009.01.19. Forrás: http://www.google.com/hostednews/afp/article/ALeqM5iDaBqt-PZaqJ6IPUfGowi9_x95Ag?hl=en Letöltve: 2014. március 16.

²⁰ AFP: Ceasefire in Central African diamond feud. 2011. október 9. Forrás: <http://www.google.com/hostednews/afp/article/ALeqM5hYFmjAzHxbwR6ZvJKBNi3Usfc19g?docId=CNG.a2ec4dff919c0c0c8daae31aaa148af4.d1&hl=en> Letöltve: 2014. március 16.

4. Az államiság összetevői

A KAK-ban lezajló események kapcsán fontosnak tartom, hogy az államiság összetevőinek meglétét és minőségét is áttekintsem. Ehhez részben Gazdag Ferenc Biztonsági tanulmányok²¹ című könyvét és a Failed State Indexet használtam fel.

*„A politikai szektor biztonságának fenyegetését leggyakrabban az állam belső szuverenitásával hozhatjuk kapcsolatba. A belső szuverenitást elméletileg minden olyan esemény fenyegetheti, amely kétségbe vonja a hatalmat, vagy annak legitimitását.”*²² Ez alapján tehát a KAK-ban a politikai szektor biztonsága már évek óta ingatag, ugyanis az elmúlt évtizedekben az éppen aktuális kormányzatot rendre megkérdőjelezte egy-egy fegyveres csoport, amelyek sok esetben puccsot végrehajtva érték el, hogy hatalomra kerüljenek, de ez nem jelentett sem civil, sem politikai biztonságot. Egy politikai biztonságban lévő, stabil állam:

1. garantálja az állam külső biztonságát,
2. az erőszak-monopóliumára támaszkodva garantálja a belső biztonságot, vagyis állampolgári biztonságát,
3. gazdaságilag kedvező vagy elfogadható kondíciókat teremt,
4. biztosítja az államra háruló alapszolgáltatásokat,
5. bírja a lakosság támogatását, de legalábbis bizodalját,
6. el tudja kerülni a társadalom különböző rétegei és csoportjai közötti nyílt konfliktusokat,
7. képes szembenézni természeti vagy emberi katasztrófahelyzettel,
8. képes összeállítani egy kormányzati politikai vonalat,
9. képes kollektív döntéseket hozni a lakosság nevében,
10. képes fenntartani formális kapcsolatokat más államokkal úgy is, mint a nemzetközi közösség tagja.²³

²¹ Szerk.: Dr. Gazdag Ferenc: A biztonsági tanulmányok alapjai. Nemzeti Közszoigálati és Tankönyv Kiadó. Budapest, 2013. ISBN 978-615-5344-26-8

²² Szerk.: Dr. Gazdag Ferenc: A biztonsági tanulmányok alapjai. A politikai szektor kihívásai. p.107.

²³ Szerk.: Dr. Gazdag Ferenc: A biztonsági tanulmányok alapjai. A politikai szektor kihívásai. pp. 107-108

A Failed State Index alapján 2013-ban az ország a bukott államok listáján a 9. helyen szerepelt, ezért az előző évek eredményeit is áttekintettem, miszerint a következő módon alakult a lista:

	2009	2010	2011	2012	2013
1.	Szomália	Szomália	Szomália	Szomália	Szomália
2.	Zimbabwe	Csád	Csád	KDK	KDK
3.	Szudán	Szudán	Szudán	Szudán n/r Dél-Szudán	Szudán
4.	Csád	Zimbabwe	KDK	Csád	Dél-Szudán
5.	Kongói Demokratikus Köztársaság (KDK)	KDK	Haiti	Zimbabwe	Csád
6.	Irak	Afganisztán	Zimbabwe	Afganisztán	Jemen
7.	Afganisztán	Irak	Afganisztán	Haiti	Afganisztán
8.	Közép-afrikai Köztársaság (KAK)	KAK	KAK	Jemen	Haiti
9.	Guinea	Guinea	Irak	Irak	KAK
10.	Pakisztán	Pakisztán	Elefántcsontpart	KAK	Zimbabwe

Táblázat (s.k.): 2009-2013 között az első 10 helyezett a Failed State Index alapján.

Forrás: <http://ffp.statesindex.org/rankings-2013-sortable> Letöltve: 2014. április 6.

A listát számos szempont figyelembevételével állítják össze a szakértők. A következőkben a már felsorolt tíz pont alapján igyekszem a KAK államiségét megvizsgálni. Az állam külső biztonságának garantálása az elmúlt évtizedekben megkérdőjelezhető, gondoljunk csak a dárfüri válság hatásaira, a határokon átnyúló fegyveres összecsapásokra. Az erőszak monopóliumának hiánya miatt a belső biztonság, az állampolgárok biztonságának garantálására a központi hatalom nem képes. Mi sem mutatja ezt jobban, minthogy szervezettnek nem mondható pár száz fős fegyveres csoportok is képesek megdönteni a hatalmat – amit már több alkalommal említettem, az aktuális kormány megpuccsolásának már-már történelmi hagyományai vannak. A stabil államiség következő feltétele, hogy az állam gazdasági szempontokból elfogadható feltételeket teremtsen. Gyémánt, arany és egyéb természeti kincsek az export-bevételek felét adják, így ha ezek kikerülnek az állami kézből, akkor a gazdaság egyértelműen összeomlik – de amennyiben a kormány fennhatósága nem terjed ki a vidéki területekre, ahol a bányák találhatóak, a természeti kincsek kitermelése sem az állam kincstárát gazdagítja. Az alapszolgáltatások, mint az oktatás, egészségügyi szolgáltatások, megfelelő infrastruktúra, stb., biztosítása szintén elengedhetetlen feltétele az állami létnek. A válság kialakulásához nagyban hozzájárult az is, hogy nem volt megfelelő perspektíva a fiatalok előtt, az egészségügyi és egyéb szolgáltatások is hagytak kívetni valót maguk után – nem véletlen, hogy az Orvosok Határok Nélkül feladatok végeláthatatlan sorával szembesült a válság

kialakulását követően. Az infrastrukturális kiépítettség szintje igen alacsony, mint azt már az ország bemutatásában is említettem. Az aktuális rezsim akkor mondható stabilnak, ha a lakosság támogatását magáénak tudhatja, ellenkező esetben a társadalom jelentős része is a fennálló keretek ellen tevékenykedik, a társadalom különböző rétegei, csoportjai közötti ellentétek kiéleződhetnek, ami a KAK-ban élesen megmutatkozott a válság során. A csoportellentétek nyílttá válása sok esetben könnyen fegyveres összecsapásokig fajulhatnak, ezzel pedig a humanitárius katasztrófa, pl. menekültáradat, genocídium, szinte elkerülhetetlen. Egy stabil állam képes kezelni a menekültek helyzetét, ám ez esetben, a régióban, a dárfúri válság következtében jelen lévő menekültek már meglévő problémát jelentettek, így az országon belül megindult migráció súlyosbította a helyzetet. Egy konkrét politikai irányvonal kialakítása, a lakosság nevében a döntések meghozatala nem valósulhattak meg az országban, ugyanis a hatalmon lévők nem birtokolták a társadalom nagy részének támogatását, így a lakosság képviselte nem volt lehetséges. Ezt az is lehetetlenné tette, hogy az országban nem létezik működő közigazgatás, amely megvalósítaná a kormányzati döntéseket. Az utolsó szempont, miszerint egy államnak a nemzetközi közösség részének kell lennie, a KAK esetében megkérdőjelezhető, ugyanis 2003-ban az AU felfüggesztette az ország tagságát a szervezetben²⁴, valamint Washington és Párizs is korlátozta képviselőjét Banguiban.²⁵

Összességében tehát az említett tíz szempont alapján megvizsgált államiság vitatható.

Az államság összetevőinek esetenként teljes hiánya nagyban hozzájárult a 2012 végén eszkalálódott válság kialakulásához. Itt kiváltképp fontos újból hangsúlyozni az állam erőszak-monopóliumának hiányát. Volt ugyan valamilyen színvonalú és elkötelezettségű fegyveres szervezet, amit az állam hadseregeként aposztrofáltak, ez azonban nem volt elegendő ahhoz, hogy a vidéken kialakult, alapvetően szervezetlen fegyveres csoportokat viasszaszorítsa és semlegesítse. Nem elhanyagolható az sem, hogy a különböző lázadó csoportok nem gondolkodtak összefogásban, különálló szereplőkként vettek részt a konfliktusban. Ezen összetevőket kontextusban látva a nemzeti hadsereg és rendfenntartó szervezet hiánya is – passzívan – hozzájárult a lázadók sikeréhez, a Séléka hatalomátvételéhez.

5. Nemzetközi közösség a térségben - előzmények

²⁴ SAPA-AFP: AU suspends CAR after rebels oust the president. 2013.03.25. Forrás: <http://mg.co.za/article/2013-03-25-au-suspends-central-african-republic-after-rebels-oust-the-president> Letöltve: 2014. március 17.

²⁵ AFP, Le Monde: Centrafrique : Washington ferme et évacue son ambassade. 2012.12.29. Forrás: http://www.lemonde.fr/afrique/article/2012/12/28/centrafrique-washington-ferme-et-evacue-son-ambassade_1811055_3212.html Letöltve: 2014. március 17.

A nemzetközi közösség már több ízben is igyekezett a régióban felmerülő problémákra békés megoldást találni és beavatkozni, főként a civilek védelme érdekében. Intervenciót a következő szervezetek hajtottak végre: az ENSZ, az EU, az AU, a Közép-afrikai Államok Gazdasági Közösségének (Economic Community of Central African States – ECCAS²⁶), a Száhel-szaharai Államok Közössége (Community of Sahel-Saharan States – CEN-SAD) és más regionális szervezetek.

5.1. MINURCA – United Nations Mission in the Central African Republic²⁷ (1998. április 15. – 2000. február 25.)

Mint ahogy azt már a történeti áttekintésben is említettem, a kilencvenes évek közepén fegyveres lázadók több alkalommal felkeltek a Patassé kormány ellen, ám a két fél 1997-ben Banguiban békemegállapodást írtak alá. Ennek ellenőrzését a MISAB, majd a MINURCA hajtotta végre. A MISAB műveletei során összesen 800 katona volt jelen Burkina Fasóból, Csádból, Gabonból, Maliból, valamint Szenegálból és Togoból. A parancsnokságot Gabon látta

2. ábra: MINURCA

el, illetve a logisztikai és pénzügyi támogatást Franciaország biztosította. A misszió célja a biztonság és a személyek mozgás-szabadságának helyreállítása volt. 1998. március 27-én az ENSZ BT. 1159-es számú határozata alapján új misszió vette át a már megkezdett feladatokat: a MINURCA, melynek mandátuma 1998. április 15-től 2000. február 25-ig tartott. A missziót a Bretton Woods-i intézmények is támogatták, hogy fellendítsék a gazdaságot, illetve segítséget nyújtsanak a békés, törvényes választások megszervezésében, lebonyolításában – amelyet 1999 szeptemberében Patassé nyert meg. A választások levezénylését követően a misszió még a térségben maradt, hogy fokozatosan biztosítsa a feladatok átadását. 2000 januárjában az ENSZ Főtitkár jelentése szerint a nemzetközi közösség jelenléte aktív szerepet játszott a KAK-ban kialakuló stabilitásban. Ugyanakkor Kofi Annan reálisan látta, hogy jelentős fenyegetések vannak jelen az országban. Az ENSZ kivonulását követően a KAK kormányának kellett biztosítania a biztonságot, a stabilitást és a demokrácia felé vezető utat. 2000 február 15-én az

²⁶ Communauté Economique des États de l'Afrique Centrale – CEEAC

²⁷ UN Official Website. United Nations Mission in the Central African Republic – MINURCA. Forrás: <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/car.htm> Letöltve: 2014. április 6.

ENSZ Közép-afrikai Köztársaság Békeépítő Támogató Irodája (United Nations Peace-Building Support Office in the Central African Republic – BONUCA) vette át a misszió feladatait.²⁸ Céljai továbbra is a nemzeti megbékélés elősegítése, demokratikus intézmények támogatása, a nemzeti újjáépítés és a gazdaság fellendítése, továbbá az emberi jogok tiszteletben tartatása, valamint a nemzeti biztonsági erők segítése, a fegyverzet-leszerelés támogatása voltak.²⁹

5.2.MINURCAT - United Nations Mission in the Central African Republic and Chad³⁰ **(2007. szeptember 25. – 2010. december 31.)**

2003 óta a dárfúri konfliktus elől menekülve – több mint 240.000 szudáni hagyta el lakóhelyét. Hozzájuk csatlakozott mintegy 45.000 menekült a Közép-afrikai Köztársaságból (KAK). Erre, valamint a kelet-csádi és dárfúri fegyveres csoportok – esetenként határokon átnyúló támadásaira válaszolva az ENSZ BT. 2007. szeptember 25-én meghozta – előzetesen egyeztetve a csádi és közép-afrikai hatóságokkal a határozatát (1778-as számú), miszerint polgári és rendőri missziót telepít a térségbe. A mandátum 300 rendőri és 50 katonai összekötő tisztet, illetve elegendő számú polgári személyzetet írt elő.

3. ábra: MINURCAT

Az ENSZ BT. 1778-as számú határozata alapján felkérte az EU-t, hogy katonai erővel támogassa békefenntartó misszióját, így telepítették a térségbe az EUFOR Tchad/RCA-t. Feladatai közé tartozott, hogy hozzájáruljon a civilek védelméhez – különös tekintettel a menekültekre és a kitelepítettekre. Ezen felül elősegítette a humanitárius segítségnyújtás sikerességét a humanitárius személyzet szabad mozgásának biztosításával, valamint közreműködött az ENSZ és a saját személyzetének szabad mozgása, és épületeinek biztosításában is. A misszió az addigi legnagyobb és leginkább multinacionális EU-művelet lett, ugyanis 3700 katona vett részt benne 23 országból. A művelet parancsnokának Patrick

²⁸ UN Official Website. United Nations Missions in the Central African Republic – MINURCA. Background. Forrás: <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/minurcaB.htm> Letöltve: 2014. április 6.

²⁹ UN Official Website. United Nations Mission in the Central African Republic – MINURCA. Mandate. Forrás: <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/minurcaM.htm> Letöltve: 2014. április 6.

³⁰ UN Official Website. MINURCAT - United Nations Mission in the Central African Republic and Chad. Forrás: <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/minurcat/index.shtml> Letöltve: 2014. április 5.

Nash altábornagyot nevezték ki, míg az EUFOR erőit Jean-Philippe Ganascia dandártábornok vezette.³¹

2009 elején a térségben a fegyveres cselekmények egyre gyakoribbá váltak, ezzel fenyegetve a polgári lakosság biztonságát, a humanitárius intervenciót, az érintett országok stabilitását, valamint emberi jogi és nemzetközi humanitárius jogi jogsértéseket követve el. 2009 márciusában az ENSZ missziót támogató EUFOR mandátuma lejárt. A művelet átadására két szerv között március 15-én került sor, így az új mandátum alapján 300 rendőr, 25 katonai összekötő tiszt, 5200 fős katonai és kellő számú civil személyzet végezte a missziós feladatokat.

2010 januárjában a csádi kormány felkérte az ENSZ-t, hogy vonja ki csapatait az országból. Hosszas tárgyalásokat követően azonban megegyeztek arról, hogy a misszió mandátumát ugyan meghosszabbítják az év végéig, azonban a csádi kormány gyakorolja szuverén felelősségét, miszerint biztosítja teljes lakosságának biztonságát és védelmét, tiszteletben tartva a nemzetközi normákat, jogokat. Ennek értelmében a misszió katonai komponensének kivonását május végén megkezdték, de a misszió polgári komponense a térségben maradt, hogy segítse a kormány az eddig elért eredmények megtartásában és kibővítésében, illetve a december 31-én lejárt mandátumot követően is segíti a csádi kormányt a fejlesztési tervek kialakításában.

A MINURCAT tehát gyorsan csökkentette a katonai jelenlétet a térségben 2200 katonára (1900 Csádban és 300 a KAK-ban), ám a 25 katonai összekötő tiszt, a 300 rendőr és a megfelelő számú civil személyzet hivatala nem változott. A kivonások ezen részét 2010. október 15-ig hajtották végre.

A mandátum lejártával a misszió átadta a csádi kormánynak és a helyi ENSZ szervezeteknek az általa indított programokat, mint például az emberi jogok védelme, a jogállamiság és a jó kormányzás, a gyermekek védelme, a nemi alapú erőszak elleni kampány, a lakóhelyüket elhagyni kényszerült személyek visszatérését támogató kezdeményezés, illetve a HIV és AIDS elleni projektek. A csádi kormány biztosította az Egyesült Nemzeteket arról, hogy az általuk kiképzett ún. integrált biztonsági egység (Détachement intégré de sécurité – DIS) a missziót követően képes lesz biztosítani a polgári lakosság védelmét.³²

³¹ EUFOR Tchad/RCA Mission description. European External Action Service. europa.eu Forrás: http://www.eeas.europa.eu/csdp/missions-and-operations/eufor-tchad-rca/mission-description/index_en.htm Letöltve: 2014. április 21.

³² UN Official Website. MINURCAT - United Nations Mission in the Central African Republic and Chad—Background. Forrás: <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/minurcat/background.shtml> Letöltve: 2014. Április 5.

A MINURCAT egy különleges ENSZ misszió, ugyanis a civilek védelmére korlátozódott, anélkül, hogy konkrét politikai mandátummal is rendelkezett volna.

A misszió célkitűzései között szerepelt, hogy megteremtsék azt a biztonságos légkört, ami lehetővé teszi az elmenekülni kényszerültek vagy kitelepítettek visszatérését, továbbá a kedvező feltételek megteremtését az újjáépítéshez, gazdasági, társadalmi fejlődéshez Csád keleti és KAK északkeleti régióiban. Az ENSZ Alapokmányának VII. fejezete alapján felhatalmazta az Európai Uniót, hogy katonai erőt telepítsen a térségbe (EUFOR), aminek alapvető feladata az ENSZ misszió támogatása, védelme volt.³³ Ezeket a következőképpen fogalmazták meg³⁴:

Polgári lakosság biztonsága és védelme

- DIS tagok kiválasztása, kiképzése és támogatása.
- Kapcsolat tartása a nemzeti hadsereg, a csendőrség és a rendőrség, a nomád nemzeti gárda, az igazságügyi hatóságok és a büntetés-végrehajtási tisztviselők között (Csádban és a KAK-ban is) – egy biztonságosabb környezet megteremtése érdekében.
- Kapcsolat tartása a csádi kormány és az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága (UNHCR) között a határ menti menekülttáborok áthelyezése érdekében, amihez az UNHCR visszatérítendő logisztikai támogatást nyújt.
- Kapcsolat tartása a szudáni kormány, az Afrikai Unió (AU) és az ENSZ dárfúri közös művelete (UNAMID), valamint a BONUCA, a Közép-afrikai Államok Gazdasági Közösségének Többnemzetiségű Erői (Közép-afrikai Köztársaságban – MICOPAX) és a Száhel-szaharai Államok Közössége (CEN-SAD) között, hogy információt cseréljenek a régióban újonnan megjelenő humanitárius fenyegetésekkel kapcsolatosan.
- A csádi nemzeti és helyi hatóságok kezdeményezéseinek támogatása, hogy maguk oldják meg a helyi feszültségeket, megteremtve a menekültek visszatéréséhez megfelelő körülményeket.

Emberi jogok és jogállamiság

³³ UN Official Website. MINURCAT - United Nations Mission in the Central African Republic and Chad – Mandate. Forrás: <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/minurcat/mandate.shtml> Letöltve: 2014. április 5.

³⁴ MINURCAT - United Nations Mission in the Central African Republic and Chad Official Website. Forrás: <http://minurcat.unmissions.org/Default.aspx?tabid=859> Letöltve: 2014. április 5.

- Emberi jogok védelme Csádban, kiemelten a szexuális és a nemi alapú erőszak elleni küzdelem, illetve tanácsadás a helyi hatóságoknak az intézkedésre – büntetlenség megszüntetése.
- A csádi kormány erősítése, a civilek képzése nemzetközi emberi jogi normák terén, valamint a gyermekkatonaság felszámolására irányuló erőfeszítések támogatása a lehetőségekhez mérten.
- A csádi kormány segítése a jogállamiság, a független igazságszolgáltatás és megerősített jogrendszer kialakításában – az ENSZ-szel szoros együttműködésben.

Regionális béketámogatás

- Dakari Megállapodás (2008. március 13.) ellenőrzése, Szudán, Csád és KAK közötti jószomszédi viszony kialakítása.
- Az ENSZ Alapokmány VII. fejezetének megfelelően
 - A MINURCAT felhatalmazást kap, hogy lehetőségeihez mérten a csádi kormánnyal együttműködve teljesítse a következőket: civilek, főként menekültek védelme, humanitárius segítségnyújtás támogatása, az ENSZ zászló alá tartozó személyek, létesítmények, stb. védelme, biztonsága, állandó katonai jelenlétet biztosítása Birao (KAK) városában és kapcsolat létesítése a KAK kormánnyal, egy biztonságosabb környezethez való hozzájárulás.³⁵

³⁵ MINURCAT - United Nations Mission in the Central African Republic and Chad Official Website. Forrás: <http://minurcat.unmissions.org/Default.aspx?tabid=859> Letöltve: 2014. április 5.

5.3. FOMUC – Force Multinationale en Centrafrique, CEMAC

2002. október 22-től alkalmazott afrikai nemzetközi erő, amely történelmi jelentőségű, ugyanis ténylegesen a FOMUC – a régió államaiból küldött katonákból álló nemzetközi erő – első alkalmazása a CEMAC közösség égisze alatt, ami azért is különleges, mert a béke és biztonság erősítése nem tartozott a szervezet alapfeladatai közé. Mivel az afrikai államok is figyelemmel követték a világban megfigyelhető trendeket, az egyes regionális és kontinentális szervezetek igyekeztek erősíteni saját konfliktus megoldó képességüket – amire az ún. „afrikai reneszánsz” részeként tekintettek. Az afrikai államok intervenciói az afrikai kontinensen az „afrikai válaszok afrikai problémákra” (Thabo Mbeki) elképzelés része. Itt meg kell említeni, hogy a FOMAC (vagy ECCAS Standby Force) az Afrikai Készenléti Erők (African Standby Forces) része, amit 2003-ban hoztak létre, és öt regionális dandárból áll: észak-afrikai (NASBRIG), kelet-afrikai (EASBRIG), közép-afrikai multinacionális (FOMAC), dél-afrikai és az ECOWAS dandár (ECOBRIIG), továbbá ezeket az erőket civil egységekkel támogatják (CivPol). Ezen erők – a létrehozásukról szóló dokumentum alapján – tizennégy napon belül képesek beavatkozni népiirtás és súlyos emberi jogi visszaélések esetén. Más meghatározott esetekben 30, illetve 90 napon belül kell reagálniuk.³⁶ A dandárok jelenlegi műveleti képessége azonban meglehetősen heterogén, többen is megkérdőjelezzik bevetettségüket. Maga a FOMUC sem volt képes 2008-ig a kitűzött célt megvalósítani. A MICOPAX misszió váltotta a FOMUC csapatokat 2008 júliusában.

A műveletben 380 katona vett részt Gabonból, a Kongói Köztársaságból és Csádból, a bázisuk Banguiban volt. Mandátumuk a város és a reptér biztosítása volt, valamint az akkori miniszterelnök, Patassé, illetve hatalmának védelme – 2003 márciusában azonban Bozizé átvette az ország vezetését. A FOMUC feladatai tehát változáson mentek keresztül, kibővült a 2005-ben megrendezett választások előkészítésével, valamint a lázadó csoportok megállításával és lefegyverzésével. Ezen felül a műveleti terület sem korlátozódott csupán a fővárosra, az északi és keleti határszakaszon és régiókban is felügyeltek a biztonságra. 2008-ra a csapatok összlétszáma 500 főre emelkedett, ugyanis 120 fő érkezett Kamerunból erősítésként. A misszió első éveiben a logisztikai és anyagi támogatást Franciaország biztosította, majd 2004-től az EU Afrikai Békesegetítő Programjának (EU African Peace Facility Programme) megalakulásától a

4. ábra:
FOMUC medál

³⁶ Batware, Billy: The African Standby Force. A solution to African Conflicts? Forrás: <http://acuns.org/wp-content/uploads/2012/06/AfricanStandbyForce.pdf> Letöltve: 2014. április 22.

költségvetés nagy részét az EU fedezte, a logisztikai és katonai támogatást pedig továbbra is a franciák biztosították, ezen felül Németország és Kína is nyújtott segítséget.³⁷

5.4. MICOPAX – Mission for the consolidation of peace in Central African Republic, ECCAS³⁸

A CEMAC feladatai között már szerepelt a béke és biztonság megteremtése, erősítése, valamint létrehoztak a szervezetben belül egy többnemzeti gyorsreagáló erőt a FOMAC-ot (Multinational Rapid Reaction Force).³⁹ 2007 decemberében döntöttek arról, hogy a ECCAS átveszi a missziót a CEMAC-tól.⁴⁰

5. ábra: FOMAC katona

Az ECCAS békeművelete 2008. július 12-től a KAK-ban mind a bozótháborúk, mind a 2012-2013-as polgárháború folyamán jelen volt. Az intervenció célja természetesen a tartós béke és biztonság elősegítése volt, melyet a fenntartható fejlődés előfeltételeinek megteremtése által képzeltek el. A misszió mandátuma a civilek védelmére, a terület biztosítására, a nemzeti megbékélés elősegítésére, és Bozizé által kezdeményezett politikai párbeszéd megkönnyítésére terjedt ki, valamint a 2010-re előírányzott választások előkészítésére, megszervezésére. A műveletben 400 katona vett részt az ECCAS államaiból (Kongói

³⁷ Dr. Meyer, Angela: Regional multinational peace operations: The case of FOMUC and MICOPAX in the Central African Republic. Forrás: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:m4hMOvaBfFIJ:https://www.uni-leipzig.de/~ecas2009/index.php%3Foption%3Dcom_docman%26task%3Ddoc_download%26gid%3D1434%26Itemid%3D24+%cd=2&hl=hu&ct=clnk&gl=hu Letöltve: 2014. április 7.

³⁸ European Commission, Peace Support Operations: MICOPAX. Forrás: http://ec.europa.eu/europeaid/where/acp/regional-cooperation/peace/peace-support-operations/micopax_en.htm Letöltve: 2014. április 7.

³⁹ Polgreen, Lydia: Fearing Fighting, Residents Flee Capital of Central African Republic. 2012.12.31. The New York Times (online) Forrás: http://www.nytimes.com/2013/01/01/world/africa/residents-flee-bangui-capital-of-central-africa-republic.html?_r=0 Letöltve: 2014. április 7.

⁴⁰ Közép-afrikai Államok Gazdasági és Pénzügyi Közössége – La Communauté Économique et Monétaire des Etats de l'Afrique Centrale – CEMAC: Kamerun, Kongói Köztársaság, Gabont, Egyenlítői Guineat, Közép-afrikai Köztársaságot és Csádöt tömörítő gazdasági és pénzügyi közösség célja a harmonikus fejlődés egy közös piac megvalósítása révén, ezzel elősegítve a biztonságot is. A gazdasági biztonságon túl a szervezet nem foglalmazott meg biztonságpolitikai, vagy a biztonság érdekében történő beavatkozáshoz kapcsolódó irányelveket. Forrás: <http://www.cemac.int/apropos> Letöltve: 2014. április 26.

Közép-afrikai Államok Gazdasági Közössége – Economic Community of Central African States – ECCAS: tagállamai között szerepel Angola, Burundi, Kamerun, Közép-afrikai Köztársaság, Csád, Kongói Köztársaság, Kongói Demokratikus Köztársaság, Egyenlítői Guinea, Gabon és Sao Tomé and Príncipe. Célkitűzése egy közép-afrikai közös piac kialakítása. Ezen felül 1994-ben a közösség elfogadott egy szerződést, majd öt évvel később létrehozták a Közép-afrikai Béke és Biztonság Tanácsát (Council for Peace and Security in Central Africa – OPAX). Forrás: <http://www.africa-union.org/root/au/recs/eccas.htm> Letöltve: 2014. április 26.

Köztársaság, Kamerun, Csád, Gabon). 2010-ben egy civil komponens (Angolából) is részt vett a misszióban, ami magában foglalt egy 150 fős rendőri egységet és egy politikai egységet. A MICOPAX részt vett ezen túl a DDR folyamatban is. A költségvetés nagy részét az EU állta, de bilaterális megállapodásokon alapuló francia és német támogatás is segítette az afrikai munkáját.

5.5. Francia beavatkozás – Boali Művelet (l'Opération Boali)⁴¹

A Boali Művelet elsődleges célja adminisztratív-, technikai-, műszaki- és szükség esetén gyakorlati támogatás biztosítása volt a közép-afrikai stabilizációs erők (előbb a FOMUC, majd a MICOPAX) számára. Ezen felül a Közép-afrikai Fegyveres Erők (FACA – les Forces Armées Centrafricain) egységeinek kiképzését is ellátta a KAK és Franciaország közötti bilaterális egyezmény keretein belül. A Séléka 2013 márciusában végrehajtott hatalomátvételét követően a megerősítették a KAK-ban tartózkodó francia állampolgárok és francia illetőségű épületek védelmét,

6. ábra: Boali Művelet címere

ehhez Gabonból március 22. és 24. között érkeztek francia csapatok. Ezt követően a már meglévő feladatok mellett M'Poko reptér védelmét is a francia katonák látták el. 2013 decemberében 600 francia katona állomásozott Banguiban, amiből 240 fő volt jelen a Boali Művelet égisze alatt, a többi a művelet megerősítésére érkezett a térségbe.

⁴¹ L'opération Boali. La page officielle de la Ministère de la Défense. Forrás: <http://www.defense.gouv.fr/operations/centrafrique/operation-boali/l-operation-boali> Letöltve: 2014. április 7.

6. A polgárháború kialakulása, eseményei az új kormány megalakulásáig

2012 decemberében a konfliktus újraéledt, ugyanis lázadó csoportok azzal vádolták Bozizé elnököt, hogy megszegte a megállapodásokat. A Séléka több ellenzéki csoportból állt össze: a Hazafiak Konvenciója Kodro Üdvösségéért (la Convention des patriotes pour le salut du Kodro – CPSK), a CPJP és az FDPC.⁴² A Séléka már

7. ábra: François Bozizé

2012 decemberében elfoglalt számos várost, köztük Briát, ahol a kormányerők részéről többen életüket vesztették az összecsapásban. Bozizé Csádtól kért katonai segítséget, aki vállalta, hogy csapatokat és járműveket küld a régióba. December 26-án támadás érte a francia nagykövetséget, az Air France felfüggesztette Párizs-Bangui járatait, illetve Washington és az ENSZ is visszahívta alkalmazottainak egy részét.⁴³ Ekkor Joshua Binoua, közép-afrikai belügyminiszter háláját fejezte ki, hogy Franciaország elítéli a lázadókat, és a volt gyarmatosító és az Egyesült Államok segítségét kérte a konfliktus megoldása érdekében.⁴⁴ François Hollande francia elnök erre azt válaszolta, hogy nem kíván beavatkozni a belső konfliktusba, a térségben jelen lévő francia csapatok a francia állampolgárok védelméért felelnek, és a szembenálló felek párbeszédjén alapuló konfliktusmegoldást támogat.⁴⁵ December 29-én azonban 150 francia katonát vezényeltek Bangui, a város repülőterének és főként a francia állampolgárok védelme érdekében. Megközelítőleg 250 fős francia erő volt már ekkor jelen a térségben ECCAS mandátum alatt, aminek feladata elsősorban az ország általános biztonságának fenntartása és a közép-afrikai fegyveres erők újjáépítésének támogatása volt.⁴⁶ A Séléka csapatai napról napra közelebb jutottak a fővároshoz, amit a közép-afrikai erők, csádi támogatással igyekeztek

⁴² RFI: RCA : les rebelles de la coalition Séléka suspendent leurs opérations militaires. 2012.12.21. Forrás: <http://web.archive.org/web/20121230072827/http://www.rfi.fr/afrique/20121220-rca-centrafrique-bangui-rebelle-kabo-batangafo> Letöltve: 2014. március 17.

⁴³ AFP, Le Monde: Centrafrique: Washington ferme et évacue son ambassade. 2012.12.29. Forrás: http://www.lemonde.fr/afrique/article/2012/12/28/centrafrique-washington-ferme-et-evacue-son-ambassade_1811055_3212.html Letöltve: 2014. március 17.

⁴⁴ AFP, Le Monde: Centrafrique: Paris, Washington et l'ONU protègent leurs ressortissants. 2012.12.27. Forrás: http://www.lemonde.fr/afrique/article/2012/12/26/centrafrique-l-ambassade-de-france-a-bangui-prise-pour-cible-par-des-manifestants_1810500_3212.html Letöltve: 2014. március 17.

⁴⁵ AFP, Le Monde: Le président centrafricain appelle la France et les Etats-Unis à l'aide. 2012.12.29. Forrás: http://www.lemonde.fr/afrique/article/2012/12/27/le-president-centrafricain-appelle-la-france-et-les-etats-unis-a-l-aide_1810889_3212.html Letöltve: 2014. március 17.

⁴⁶ AFP, Le Monde: Centrafrique: 150 militaires français en renfort à Bangui. 2012.12.29. Forrás: http://www.lemonde.fr/afrique/article/2012/12/29/centrafrique-150-militaires-francais-en-renfort-a-bangui_1811271_3212.html Letöltve: 2014. március 17.

megállítani. A lázadók gyors előrenyomulásuk ellenére készek voltak tárgyalni a kormánnyal, minek eredményeképpen 2013. január 11-én tűzszünetet írtak alá, miszerint Bozizé marad az államfő egészen 2016-ig, a következő elnökválasztásokig, de Faustin-Archange Touadera miniszterelnököt eltávolították pozíciójából. A megállapodás kimondja ugyanis, hogy a miniszterelnököt az ellenzékéből kell kineveznie az államfőnek (ez a személy Nicolas Tiangaye lett⁴⁷). Ezen felül abban is megállapodnak, hogy az összes külföldi katonai erőt kivonják az országból, kivéve a Közép-Afrika Többnemzeti Erőit.⁴⁸ A következő számottevő esemény a Le Monde szerint február végén volt, mikor lázadók csoportja megtámadott egy déli községet, ahonnan elűldözték a közép-afrikai hadsereg helyi erőit és a civil lakosságot is, akik a szomszédos Csádban találtak menedéket.⁴⁹

Ezt követően a Séléka újabb városokat támadt meg és foglalt el, mígnem a felkelők eljutottak egészen a fővárosig, majd bejelentették, hogy elfoglalták azt (március 23-án). Ezt követően Michel Am Nondokro Djotodia a KAK elnökének kiáltotta ki magát (március 24-én)⁵⁰, Bozizé pedig – mivel nem tartózkodott ekkor Bangui-ban – nem térhetett vissza hazájába, Beninbe menekült.⁵¹ Ezen események következtében Franciaország további 300 katonát küldött a térségbe, Bangui-ba.⁵² A ECCAS és a KAK más partnerállamai a puccsot követően a béke érdekében kompromisszumot ajánlottak Djotodianak, miszerint de facto elfogadják az új vezetést, és az átmeneti rendszert nemzetközi felügyelet alatt. Március 26-án Jacob Zuma dél-afrikai elnök, miután egy tucat dél-afrikai katonát öltek meg a Séléka tagjai, bejelentette, hogy 400 katonát küld KAK-ba, melyből 200 fő a fővárosban csatlakozik a már ott

8. ábra Michael Djotodia

⁴⁷ AFP, Le Monde: Centrafrique: un nouveau premier ministre nommé pour apaiser le pays. 2013.01.17. Forrás: http://www.lemonde.fr/afrique/article/2013/01/17/centrafrique-un-nouveau-premier-ministre-nomme-pour-apaiser-le-pays_1818702_3212.html Letöltve: 2014. március 17.

⁴⁸ AFP, Le Monde: Centrafrique: le pouvoir et les rebelles signent un accord de cessez-le-feu. 2013.01.11. Forrás: http://www.lemonde.fr/afrique/article/2013/01/11/centrafrique-le-pouvoir-et-les-rebelles-signent-un-accord-de-cessez-le-feu_1815858_3212.html Letöltve: 2014. március 17.

⁴⁹ AFP, Le Monde: Centrafrique: une faction de la coalition rebelle attaque une localité du Nord. 2013.03.01. Forrás: http://www.lemonde.fr/afrique/article/2013/03/01/centrafrique-une-faction-de-la-coalition-rebelle-attaque-une-localite-du-nord_1841485_3212.html Letöltve: 2014. március 23.

⁵⁰ Chatelot, Christophe: Le chef de la Séléka se proclame président de la République. Le Monde. 2013.03.25. Forrás: http://www.lemonde.fr/afrique/article/2013/03/25/le-chef-de-la-seleka-se-proclame-president-de-la-republique_1853603_3212.html?xtmc=centrafricain&xtcr=277 Letöltve: 2014. március 17.

⁵¹ Vidjininginou, Fiacre: Le Bénin, terre d'asile de François Bozizé. Jeune Afrique. Forrás: <http://www.jeuneafrique.com/Article/ARTJAWEB20130404112040/> Letöltve: 2014. március 17.

⁵² AFP, Le Monde: Centrafrique: Paris envoie 300 soldats en renfort après la fuite de Bozizé. 2013.03.24. Forrás: http://www.lemonde.fr/afrique/article/2013/03/24/tirs-detonations-journee-decise-a-bangui_1853392_3212.html Letöltve: 2014. március 17.

állomásozókhoz.⁵³ (Április első napjaiban azonban Dél-Afrika visszavonta erőit.) 27-én a Séléka ultimátumot fogalmazott meg a kormányerőkkel szemben, miszerint követelték bebörtönzött társaik szabadon engedését, a lázadók ragjának elfogadását, 2000 lázadó katona integrációját a nemzeti hadseregbe, illetve a dél-afrikai erők kivonását onnan – amennyiben ezt a kormány nem teljesíti 3 napon belül, a Séléka újabb támadásba kezd.⁵⁴ A követelést nem teljesítették, így a harcok folytatódtak. A kialakult konfliktus nem oldódott meg, a biztonság nem állt helyre azzal, hogy új személy és új szervezet került hatalomra. Április hónapban Djotodia-t megválasztották a Közép-afrikai Köztársaság elnökének – bár csak egyedül ő volt választható. Nicolas Tiangaye, a KAK miniszterelnöke Franciaország és a Nemzetközi közép-afrikai Erők segítségét kérte fel, hogy biztonságosabbá tegyék az országot (több összecsapás is volt a civil lakosság és a Séléka tagjai között, minek következtében többen meghaltak).⁵⁵

A Crisis Group 2013. június 11-i jelentésében⁵⁶ görcsö alá vette a Séléka valamivel több, mint két hónapos uralmát. A bekezdés alcíme „Insecurity and Uncertainty in Bangui”, ami jól érzékelteti, hogy a lázadók hatalomátvétele nem hozott virágzást sem a fővárosra, sem az országra. Az új vezetés tulajdonképpen nem tartotta annyira a kezében a dolgokat, mint ahogyan azt tervezte. A fővárosba rendelt néhány ezer katonáját sem tudta kontrollálni, csak akkor, ha a megfelelő időben a megfelelő összeget fizette nekik, másképp ezek a harcosok mindenféle intézményt, épületet kifosztottak, és fő célpontjuk az a kerület volt, ahol a Bozizé által is képviselt népcsoport élt. A hatalomátvevők első feladata az előző hatalomhoz kapcsolható szereplők kiiktatása, eltávolítása volt. Margaret Aderinsola Vogt, az ENSZ Főtitkárság közép-afrikai képviselője a New York-i BT ülésen fogalmazta meg, hogy a KAK anarchiába süllyedt.⁵⁷ Miután a Séléka bevette a fővárost, a fegyveres erők tagjai elhagyták a várost, sok esetben maguk mögött hagyva fegyvereiket, így a biztonság garantálása a privát szektorba tolódott át. A hatalmi vákuumot végül a Séléka tagjai töltötték be.

⁵³ Hervieu, Sébastien: La mort de soldats sud-africains à Bangui fragilise la diplomatie de Jacob Zuma. 2013.03.26. Forrás: http://www.lemonde.fr/afrique/article/2013/03/26/la-mort-de-soldats-sud-africains-a-bangui-fragilise-la-diplomatie-de-jacob-zuma_3147884_3212.html Letöltve: 2014. március 23.

⁵⁴ Chatelot, Christophe: Centrafrique: les rebelles de la Séléka pénètrent dans Bangui. 2013. 03.23. Forrás: http://www.lemonde.fr/afrique/article/2013/03/23/centrafrique-les-rebelles-de-la-seleka-penetrent-dans-bangui_1853378_3212.html Letöltve: 2014. március 17.

⁵⁵ AFP, Le Monde: Le nouveau pouvoir centrafricain demande l'aide de la France. 2013.04.17. Forrás: http://www.lemonde.fr/afrique/article/2013/04/17/le-nouveau-pouvoir-centrafricain-demande-l-aide-de-la-france_3161306_3212.html Letöltve: 2014. március 23.

⁵⁶ Crisis Group: Central African Republic: Priorities of the Transformation. 2013.06.11. pp.18 – 20. Forrás: <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/africa/central-africa/central-african-republic/203-central-african-republic-priorities-of-the-transition.pdf> Letöltve: 2014. március 23.

⁵⁷ Crisis Group: Central African Republic: Priorities of the Transformation. 2013.06.11. pp.27. Forrás: <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/africa/central-africa/central-african-republic/203-central-african-republic-priorities-of-the-transition.pdf> Letöltve: 2014. március 23.

Szolgáltatásaikat a térségben lévő missziók vezetői igénybe is vették, hogy a rendszeres járőrözések alatt ne essen baja a külföldi katonáknak, hivatali alkalmazottaknak.⁵⁸

Az akkori helyzet, a fosztogatások, a környezeti bűncselekmények (elefántok meggyilkolása), a zsarolások, a fenyegetések egyre több gyűlöletet keltettek a társadalomban a lázadókkal szemben. A Séléka keltette ellenérzések tehát egyre erősödtek, illetve egyre inkább muszlim-ellenes színezetet kaptak.

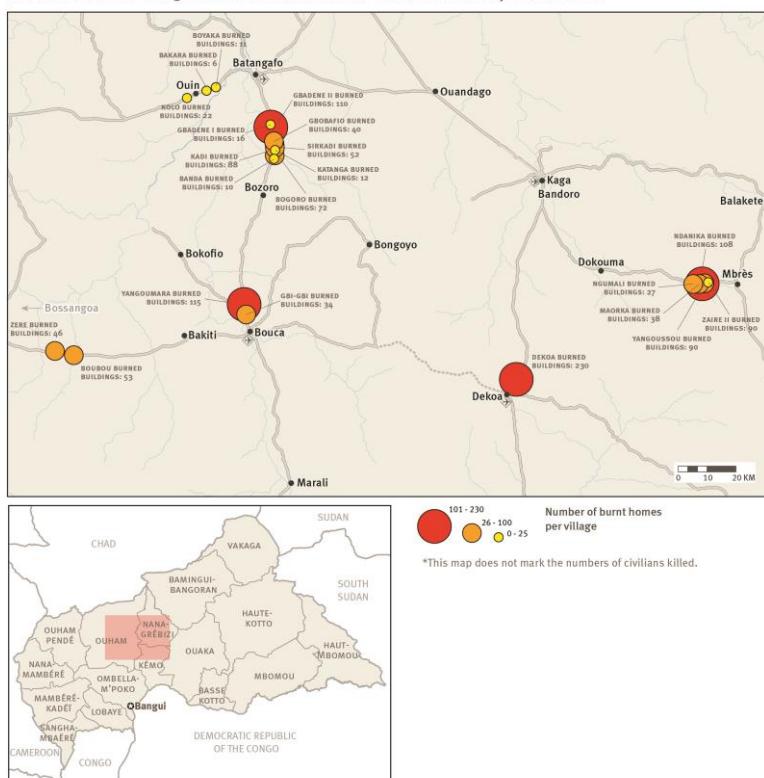
A társadalmi támogatottság hiánya mellett úgy tűnt, hogy a Sélékán belüli összhang is hiányzott, amit főként a zsoldos rendszerrel lehetett magyarázni.

Minden körülményt összevetve az akkori helyzetértékelés a következő volt: nehéz kialakítani egy tervet, ami alapján visszaállítható lenne Bangui és az ország többi részének stabilitása, a kombattánsok lefegyverzése és integrálása a biztonsági erőkbe a DDR program részeként, valamint az alapvető szociális háló működése.

A Human Rights

Watch (HRW) 2013 szeptemberi jelentésében tételesen írt mind a vidéken, mind a fővárosban és környékén történt Séléka támadásokról. A vidéki rajtaütéseket főként egyes útvonalakhoz lehetett kötni, mint például Batangafo-Bouca útvonal (2013. április 10-14.), a Kaga-Bandoro-Mbrès útvonal (április 14-15.), vagy a Bouca-Bossangoa útvonal (április 18.). Ouin városa ellen elkövetett támadás május 1-jén történt, majd folytatták a rajtaütéseket a Bossangoa-Boguila (május 19.) és a Batangafo-Bouca útvonalakon (június 2.). A fővárost elérve, annak egyes

Homes Burned in Villages and Towns in Northern CAR from February to June 2013*

9. ábra: A polgárháború során felgyújtott otthonok száma az ország északi részében 2013. február-június

⁵⁸ Crisis Group: Central African Republic: Priorities of the Transformation. 2013.06.11. pp.27. Forrás: <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/africa/central-africa/central-african-republic/203-central-african-republic-priorities-of-the-transition.pdf> Letöltve: 2014. március 23.

negyedeiben is romboltak a lázadók: Damala-ban március 27-én, Walingba kerületben április 12-én, Ngaragba hídnál április 13-án követtek el gyilkosságokat, Boy-Rabe-ban április 13-14-én támadtak, a Mpoko folyó partján kivégzéseket hajtottak végre, és nem utolsó sorban a nemi erőszak végigkísérte útjukat.⁵⁹

A támadások során a lázadó csoportok tagjai (nem csak a Séléka hajtott végre támadásokat a vidéki falvakban, hanem más, határon túli fegyveres csoportok is) számtalan civilt öltek meg válogatás nélkül, akik sokszor menekülni próbáltak a közeli bozótos, erdős területekre. A rajtaütéseket követően a hír elterjedtével sok faluból, amint meghallották az autók, motorok zaját, a lakosság azonnal menekülni kezdett, és sajnos számos esetben nem is tértek/térhettek vissza lakóhelyükre. Ez azonban nem jelentette azt, hogy a falvakon kívül biztonságban volt a civil lakosság, ugyanis sokakat a bozótosban öltek meg. A HRW feljegyezte a lakóházak igen kiterjedt és indokolatlan felgyújtását is. Sok esetben ez egész falvak lerombolását és kifosztását jelentette, ami maga után vonta a nem gyilkosság nyomán bekövetkezett haláleseteket is, mint a betegségek vagy az éhhalál. A civil lakosság igyekezett elmenekülni vagy valamilyen módon túlélni a támadásokat, ám többen megpróbáltak szembeszállni a lázadókkal, néhányat meg is ölve, de ezek az emberek csak házi készítésű vadászatra használt fegyverekkel rendelkeztek leginkább, míg a Séléka tagjai lőfegyverrel törtek rájuk. A HRW interjúkat készített helyi lakosokkal és a Sélékához köthető személyekkel is, köztük Jean-Michel Banguival a boucai Séléka vezetőjének ügyvezető titkárával, amiből kiderült az is, hogy a Séléka tagjai között szép számmal találhatók tizenéves gyerekek is – ami szintén aggodalomra adott okot.⁶⁰

A fővárosban történtek hasonlóan zajlottak, válogatás nélkül öltek meg ártatlan civileket, célba vették a kormányerőket, és sorra erőszakolták meg a nőket, lányokat.⁶¹

2013 augusztusában Djotodiát feleskették a KAK ideiglenes elnökének a 2015-ös elnökválasztásig, majd szeptemberben pedig azt nyilatkozta, hogy a Séléka felbomlik – így ezt követően elméletben csak ex-Séléka-ról beszélhetünk⁶² (dolgozatom további részében ennek ellenére a Séléka-t használom). A Séléka visszaélései nyomán megjelentek önvédelmi csoportok (sokszor hívják őket Anti-balakának vagy anti-macheteknek), amelyeknek főként

⁵⁹ Human Rights Watch report: I Can Still Smell the Dead. The Forgotten Human Rights Crisis in the Central African Republic. 2013.09.13. Forrás: <https://www.hrw.org/node/118906/section/1> Letöltve: 2014. április 21.

⁶⁰ Human Rights Watch report: I Can Still Smell the Dead. 2013.09.13. Séléka Attacks in the Provinces. Forrás: <https://www.hrw.org/node/118906/section/9> Letöltve: 2014. április 21.

⁶¹ Human Rights Watch report: I Can Still Smell the Dead. 2013.09.13. Abuses Committed by Seleka in Bangui. Forrás: <https://www.hrw.org/node/118906/section/10> Letöltve: 2014. április 21.

⁶² Human Rights Watch report: They Came To Kill. 2013.12.19. Summary. Forrás: <http://www.hrw.org/node/121434/section/2> Letöltve: 2014. április 22.

keresztény tagjaik vannak, illetve egyre több egyéb milícia alakult 2013 őszétől kezdve. Ebben a hónapban az anti-balaka (ellen)támadásainak száma megugrott, ugyanis szervezett rajtaütéseket hajtottak végre, főként Ouham megyében. Az otthonok felégetése és a gyilkosságok hasonló indokolatlan brutalitást mutattak, mint azt fordított esetben láthattuk – nem kímélve sem a nőket, gyermekeket, időseket, sem az erkölcsöket.⁶³

2013. november 23-án, tekintettel arra, hogy felmerült a genocídium veszélye, Franciaország beavatkozott a régióban. A francia honvédelmi miniszter, Jean-Yves Le Drian bejelentette, hogy nagyságrendileg ezer katonát vezényelnek a térségbe (ekkor 420 francia katona volt a helyszínen) a Sangaris Művelet (Opération Sangaris) keretein belül.⁶⁴ Annak érdekében, hogy megfékezzék a többségben muszlim Séléka túlkapásait. Mivel a legtöbb áldozat a civil lakosságból került ki, ezért sokan menekülni kényszerültek, így a konfliktus humanitárius válsághoz is vezetett. A Human Rights Watch jelentéseiben több száz civil áldozat, több ezer megsemmisült lakás és több százezer menekült szerepelt.⁶⁵

2013 második felében folyamatosak voltak a Séléka és az Anti-balaka rajtaütések, mint már említettem, főként civilek, de fegyveresek is áldozatokká váltak. A két tábor vallási alapon is megkülönböztethető, így az áldozatok vallási hovatartozása is mutatta, hogy az adott vérengzést melyik fél hajtotta végre. A HRW 2013 decemberében kiadott jelentésében humanitárius katasztrófáról írnak: menekültek problematikája, egészségügyi és oktatásügyi krízis. A muszlimok és a keresztények közötti összecsapások az év végére már több száz halálos áldozatot követeltek a KAK északi területein.⁶⁶ A szembenállás és a sorozatos összetűzések decemberre a tetőfokukra hágtak, az anti-balaka erői mészárlást tartottak Bossangoa muszlim negyedében, mire másnap a Séléka tagjai a katolikus templomban élő, hontalanná vált keresztényeket támadták meg. Banguiban is harcok törtek ki, ami nagyságrendileg több száz halálos áldozatot követelt.⁶⁷ Ezen felül, pontos számokat nem lehetséges kijelenteni, de megközelítőleg 450.000 ember kényszerült elmenekülni – visszatérni pedig nincs lehetőségük,

⁶³ Human Rights Watch report: They Came To Kill. 2013.12.19. Summary. Forrás: <http://www.hrw.org/node/121434/section/2> Letöltve: 2014. április 22.

⁶⁴ Raverdy, Quentin: Centrafrique : pourquoi la France entre en guerre. Le Point. 2013.11.27. Forrás: http://www.lepoint.fr/monde/centrafrique-pourquoi-la-france-entre-en-guerre-26-11-2013-1761966_24.php Letöltve: 2014. március 17.

⁶⁵ Human Rights Watch reportage: Je peux encore sentir l'odeur des morts. La crise oubliée des droits humains en République centrafricaine. 2013. Forrás: http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/car0913fr_ForUpload_0.pdf Letöltve: 2014. március 17.

⁶⁶ Sz.n.: République centrafricaine: Les atrocités sectaires s'intensifient. 2013.12.19. Forrás: <https://www.hrw.org/fr/news/2013/12/18/republique-centrafricaine-les-atrocites-sectaires-sintensifient> Letöltve: 2014. április 21.

⁶⁷ Human Rights Watch report: They Came To Kill. 2013.12.19. Summary. Forrás: <http://www.hrw.org/node/121434/section/2> Letöltve: 2014. április 22.

mert otthonaikat felégették, ebből körülbelül 170.000 fő csak Ouham tartományból származott.⁶⁸

2013. december 5-én az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) Biztonsági Tanács (BT) 2127-es számú határozatában döntött a MISCA (Mission internationale de soutien à la Centrafrique sous conduite africaine – Közép-afrikai Köztársaságot támogató nemzetközi misszió afrikai vezetéssel) telepítéséről, ami francia támogatással valósult meg a helyzet stabilitásának helyreállítása érdekében, egy éves mandátummal.⁶⁹ Ezen felül a BT fegyverembargót is kiszabott az ország területére.⁷⁰ Az ENSZ határozattal összhangban tehát, december 5-én Párizs 1200 katona közép-afrikai alkalmazását jelentette be.

Egy nappal később a Vöröskereszt egyik helyi tisztviselője, Pastor Antoine Mbaogo bejelentette, hogy több mint kétszáz holttestet gyűjtöttek be kétnapos vérengzést követően, de valószínűsítették az áldozatok számának emelkedését, mert a kutatást estére abba kellett hagyniuk.⁷¹ Ezekben az összecsapásokban a francia csapatokat is támadás érte, de sikerrel és veszteség nélkül küzdöttek meg az első összecsapással. December 9-re már közel ötszáz halálos áldozatot számláltak.⁷² Sajnálatos módon másnap a francia csapatok két főt veszítettek (Antoine Le Quinio és Nicolas Vokaer) a 8. castres-i tengerészgyalogos ejtőernyős ezredből, mikor összetűzésbe keveredtek a Séléka tagjaival, egy razzia alkalmával.⁷³ Jean-Yves Le Drian, a francia védelmi miniszter december 11-én nyilatkozta, hogy a KAK-ba telepített misszióknak jóval nehezebb dolga van, mint a korábban Maliba telepítettnek, ugyanis az ellenfél azonosítása nem olyan egyszerű. December 12-én újabb halálos áldozatai lettek a vallási ellentétnek, feltehetően keresztények csonkítottak, majd öltek meg öt muszlim személyt. Csak a fővárosban

⁶⁸ Human Rights Watch report: They came to kill. 2013.12.19. Humanitarian Catastrophe: "Living and Dying Like Animals" Forrás: <http://www.hrw.org/node/121434/section/8> Letöltve: 2014. április 22.

⁶⁹ UN Official Website: United Nations Security Council/11200 Unanimously Adopting Resolution 2127 (2013), Mandates Mission in Central African Republic to Protect Civilians, Restore State Authority Forrás: <https://www.un.org/News/Press/docs/2013/sc11200.doc.htm> Letöltve: 2014. március 17.

⁷⁰ Braun, Emmanuel: France vows immediate action in Central African Republic after battle. 2013.12.05. reuters.com Forrás: <http://www.reuters.com/article/2013/12/05/us-centralafrican-fighting-idUSBRE9B405F20131205> Letöltve: 2014. április 22.

⁷¹ Sz.n.: Central African Republic clashes killed at least 281: Red Cross. 2013.12.06. reuter.com Forrás: http://www.reuters.com/article/2013/12/06/us-centralafrican-fighting-redcross-idUSBRE9B50TI20131206?feedType=RSS&feedName=topNews&utm_source=dlvr.it&utm_medium=twitter&dlvrit=992637 Letöltve: 2014. április 22.

⁷² Willsher, Kim: French troops exchange fire with rebels in Central African Republic. 2013.12.09. theguardian.com Forrás: <http://www.theguardian.com/world/2013/dec/09/french-troops-rebels-central-african-republic> Letöltve: 2014. április 22.

⁷³ Le Monde és AFP: Centrafrique: deux soldats français tués. 2013.12.10. Forrás: http://www.lemonde.fr/afrique/article/2013/12/10/obama-appelle-les-centrafricains-a-arreter-les-auteurs-de-crimes_3528187_3212.html Letöltve: 2014. április 22.

több ezer katona teljesít szolgálatot (1200 francia), ennek ellenére a vérengzéseknek nem tudtak véget vetni.⁷⁴

December közepére a francia csapatok által védett reptéren és környékén 45.000 ember keresett menedéket és védelmet, a reptér egészségügyi felelőse, Tessy Fautsch nyilatkozatában beszélt a helyzet kritikusságáról, és arról, hogy mennyire aggasztó a fertőzések esélyei.⁷⁵

10. ábra: M'Poko reptér menekültjei

December 19-re már az ezret is meghaladta a halálos áldozatok száma az elmúlt két hét eseményeinek következtében. Franciaország az Európai Unió segítségét kérte a helyzet rendezéséhez. Hollande egy Uniós misszióvá akarta alakítani a francia beavatkozást, azonban ekkor még nem született erről döntés. Ennek ellenére egyes tagállamok felajánlásokat tettek. Lengyelország egy szállítógépet és ötven fős legénységet ajánlott fel, míg Belgium csak egy közös küldetés keretein belül tudta elképzelni a beavatkozást. Hollande azt is felvetette, hogy létre kellene hozni egy közös alapot, amiből az egyes szerepvállalásokat az Unió képes lenne támogatni. Az EU szinte minden tagállama biztosította a francia államfőt a politikai támogatásról – Hollande már csak az anyagi támogatásra várt –, de Angela Merkel, német kancellár visszautasította ez utóbbit, mondván nem vesznek részt a finanszírozásban, ha a döntéshozatalban nem vehetnek részt.⁷⁶ Ezen a napon a FOMUC átadta a missziót az ENSZ által felállított MISCA részére.⁷⁷ December végéhez közeledve megszorodtak a francia-ellenes tüntetések, melyeken főként muszlimok vettek részt, mondván a franciák a keresztényeket támogatják, felfegyverzik az anti-balakát, és megölik a muszlimokat. Michael Djotodia, az átmeneti elnök meghirdette a „*Szeressétek egymást! Megtalálható a Bibliában és a Koránban is.*” programot, és megtiltotta az egyre gyakoribb tüntetéseket. Abakar Sabonne, az átmeneti elnök tanácsadója azt mondta, hogy Djotodia-nak még a 2015-ös választások előtt

⁷⁴ Le Monde: Centrafrique: nouvelles violences interreligieuses à Bangui. 2013.12.12. http://www.lemonde.fr/afrique/article/2013/12/12/de-nouvelles-violences-interreligieuses-a-bangui_4333308_3212.html Letöltve: 2014. április 22.

⁷⁵ Le Monde: Situation dramatique à l'aéroport de Bangui. (Videó) 2013.12.13. Forrás: http://www.lemonde.fr/afrique/video/2013/12/13/situation-dramatique-a-l-aeroport-de-bangui_4334068_3212.html Letöltve: 2014. április 22.

⁷⁶ Stroobants, Jean-Pierre: Centrafrique: François Hollande demande à l'UE un soutien militaire. 2013.12.19. lemonde.fr Forrás: http://www.lemonde.fr/europe/article/2013/12/19/europe-de-la-defense-les-partenaires-de-la-france-peu-enthousiastes_4337754_3214.html Letöltve: 2014. április 22.

⁷⁷ Bensimon, Cyril: Centrafrique: revue de troupes, tirs et panique dans les rues de Bangui. 2013.12.20. lemonde.fr Forrás: http://www.lemonde.fr/afrique/article/2013/12/20/en-centrafrique-les-soldats-africains-changent-de-commandement_4337764_3212.html Letöltve: 2014. április 22.

le kellene mondania, de ezt ő teljes mértékben elutasította.⁷⁸ December 26-án éjjel újabb lövések dördültek Bangui központjában – a kijárási tilalom ellenére. A francia katonák a lövöldözést követően körülbelül egy órával léptek közbe, a főváros északi kerületeibe újabb csapatokat küldtek, hogy biztosítsák a rendet, és védjék a civileket. Az általuk védett reptér felé ellenőrző pontokat telepítettek, folyamatos járőrszolgálatot biztosítottak, ezzel viszonylagos nyugalmat költöztetve Banguiba. Az éjszakai harcok negyven halálos áldozatot követeltek, és hatvanan megsérültek.⁷⁹

Az újév napi összecsapások újabb halottakkal és sebesültekkel jártak. Ezen felül több száz civil kényszerült menekülni otthonából, és menedéket keresni a reptér környékén. Az összecsapások késő délelőtt is tartottak, a két vallás képviselői harcoltak egymással, és egyre közeledtek a védett táborhoz. Az áldozatokon az Orvosok Határok Nélkül nevű NGO orvosai segítettek, ha tudtak. A már többször említett védett reptéren a menekültek egyre többen lettek, és egyre elégedetlenebbé váltak. Ennek következtében megszállták a repteret, és megbénították a légi forgalmat. Arra kérték a francia csapatokat, hogy gyorsítsák fel a lefegyverzési programot. A franciák védelmét leginkább a keresztények használták ki, de a muszlimok is kénytelenek voltak sok esetben elmenekülni lakóhelyükről, ugyanis rettegtek a felfegyverkezett keresztény lázadóktól. A menekültek között többnyire fővárosiak találhatók, de sokan vannak, akik vidékről vándoroltak Banguiba, némi nyugalmat remélve.⁸⁰ 2014 januárjának első napjaiban a főváros lakossága, megszegve a kijárási tilalmat, éjszaka az utcára vonultak, és egy pletyka miatt ünnepeltek, miszerint Djotodia elnök lemond. A Séléka tagjai azonban újabb lövöldözésekkel jelezték, hogy uralmuknak nincs még vége – bár egyes politikusok szerint az átmeneti elnök sorsa meg volt pecsételve. A 2013. márciusi hatalomátvétel óta az állami funkciók még inkább eltűntek, a hivatalnokok nem kaptak fizetést, így a közigazgatás szinte teljesen megszűnt – fontos kiemelni, hogy ha az államiság bármely összetevőjét megemlítjük, esetleg működéséről beszélünk, az szinte csak a fővárosra korlátozódott, ugyanis a vidéki területekre nem terjedt ki a központi irányítás.

⁷⁸ Le Monde: Bangui s'apprête à passer un Noël tendu sous couvre-feu. 2013.12.24. lemonde.fr Forrás: http://www.lemonde.fr/afrique/article/2013/12/24/bangui-s-apprete-a-passer-un-noel-tendu-sous-couvre-feu_4339688_3212.html Letöltve: 2014. április 22.

⁷⁹ Ourdan Rémy: Nouvelle nuit de violences et de terreur dans les rues de Bangui. 2013.12.27. lemonde.fr Forrás: http://www.lemonde.fr/afrique/article/2013/12/27/nouvelle-nuit-de-violences-et-de-terreur-dans-les-rues-de-bangui_4340637_3212.html Letöltve: 2014. április 22.

⁸⁰ Le Monde: Centrafrique: premiers tirs meurtriers de l'année à Bangui. 2014.01.01. lemonde.fr Forrás: http://www.lemonde.fr/afrique/article/2014/01/01/centrafrique-premiers-tirs-meurtriers-de-l-annee-a-bangui_4341871_3212.html Letöltve: 2014. április 22.

Január 8-9-e környékén hozzávetőlegesen nyugodt volt a hangulat Banguibán, a missziós katonák ugyanakkor tartottak attól, hogy Djotodia esetleges lemondása mit vált ki az emberekből.⁸¹

A pletykákat követően a szóbeszéd valósággá vált, 2014. január 10-én Michael Djotodia és Nicolas Tiengaye – az ECCAS nyomására – nyilatkozatban lemondtak. Az emberek ünnepeltek az utcákon és a védett repülőtéren, a szakemberek viszont tartottak a keletkezett hatalmi vákuumtól és a muszlimok elleni megtorlásoktól. A nemzetközi közösség mérlegelte az elmúlt hónapok eseményeit, és a környező államok megpróbálták segíteni a menekülteket, hogy visszatérhessenek otthonaikba, vagy új otthonot teremtsenek, illetve igyekeztek megoldani a nem közép-afrikai állampolgárok visszatelepítését saját hazájukba. Megfogalmazták továbbá, hogy egy olyan új elnök szükséges a KAK élére, aki képviseli mindkét vallási csoport érdekeit (mindenképpen meg akarták előzni a megtorlásokat), és akinek világos tervei vannak az előrelépésre, a fejlődésre. A Nemzeti Átmeneti Tanács (National Transitional Council – NTC) 135 tagja és az ECCAS 10 állama képviselte magát Csádban, hogy a közép-afrikai helyzet értékelését követően új elnököt válasszanak az ország élére.⁸² Míg döntés nem született, átmeneti elnököt neveztek ki: Alexandre-Ferdinand Nguendet töltötte be alig több mint tíz napig az elnöki posztot. Szórványosan még előfordultak erőszakos cselekmények az 1600 francia katona és a 4000 AU békefenntartó jelenléte ellenére. Ennek okán az átmeneti elnök újabb 600 katonát telepítettett Bangui utcáira. Nguendet a Ligoupou katonai táborban a következőkkel bízta az egyenruhásokat: „*A bulinak vége. A rablásoknak vége. A káosznak vége. Vissza kell szerezni a közép-afrikai nép becsületét.*” Ezt követően parancsot adott arra, hogy azokat, akik folytatják a zavargásokat, le kell lőni, valamint elrendelte a rendőrség és a csendőrség bevetését a kombattánsok lefegyverzésére. Az elnök létrehozott egy gyorsreagálású csoportot egy forródróttal együtt, hogy a lakosság bármikor bejelenthesse az erőszakos cselekményeket. Elindították a fegyveres erők felépítését, aminek első lépése az volt, hogy a sorköteles férfiaknak meg kellett jelenniük, regisztrálniuk kellett a Közigazgatási és Közhivatali Iskolában (School of Administration and Magistrature – ENAM). Amennyiben ezt elmulasztották, akkor dezertőrnek tekintették őket. Rövid idő alatt a főváros központjában helyreálltak a hétköznapiak: a forgalom újraindult, az üzletek újra kinyitottak, az emberek a

⁸¹ Oudran, Rémy és Bensimon, Cyril: En Centrafrique, le président Michel Djotodia est sur la sellette. 2014.01.08. Forrás: http://www.lemonde.fr/international/article/2014/01/08/le-depart-du-president-centrafricain-semble-avalise-par-ses-allies-regionaux_4344500_3210.html Letöltve: 2014. április 23.

⁸² Smith, David: Central African Republic president's resignation brings joy and fear. 2014.01.11. theguardian.com Forrás: <http://www.theguardian.com/world/2014/jan/10/central-african-republic-president-resignation-djotodia> Letöltve: 2014. április 23.

saját dolgaikkal foglalkoztak.⁸³ Ennek ellenére az ENSZ Humanitárius Ügyekért Felelős Koordinációs Irodájának Humanitárius Művelet igazgatója, John Ging Ruandához és Boszniához hasonlította a helyzetet, és hangsúlyosan felhívta a nemzetközi közösség figyelmét arra, hogy egy újabb népirtás gyökerei vannak jelen a KAK-ban. Emiatt minden lehetséges eszközzel – humanitárius segítségnyújtás, anyagi támogatás, katonai jelenlét – meg kell akadályozni a tragédiát. A MISCA, melynek keretein belül a francia Sangaris Művelet is zajlott, 6000 fős ambíciószintet határozott meg, amelyhez januárban egyre közelebb kerültek – a missziók működését részletesen kifejtem a következő fejezetben. A francia ENSZ nagykövet, Gérard Araud is jelezte, hogy a vallási ellentétek nem tűntek még el, ezt az is mutatta, hogy január közepén még előfordultak a halálos áldozatokkal járó összecsapások.⁸⁴

A Nemzeti Átmeneti Tanács tagjai január 20-án hozták meg a döntést, hogy kit választanak meg KAK átmeneti elnökének, bár a keresztény csoportok nem ismerték el az NTC legitimitását. A döntést hosszas tárgyalások előzték meg, huszonnégy jelölt indult, akikből nyolcat terjesztettek a január 20-i ülés tagjai elé, többek között Kolnigba és Patassé, volt elnökök fiait, Bangui akkori polgármesterét, Catherine Samba Panza és elődjét, Jean Parkes Gombe Kette. Talán az egyik legfontosabb szempont az volt, hogy hiteles személy legyen, és mint már említettem, mindkét vallási csoporttal képes legyen szót érteni. Eközben a főváros utcákon elvétve még előfordultak zavargások, és sajnálatos módon még néhány halálos áldozat is. Vidéken tovább romlott a biztonsági helyzet, ahogy a Séléka tagjai elnökük bukását követően elhagyták állásaikat – főként az ország északi területeire és Csádba menekülve.⁸⁵

A döntés – amely néhány órával azután született meg, hogy az EU bejelentette, csapatok kiküldésével támogatja a már telepített erőket –

11. ábra: Catherina Samba Panza

11. ábra: Catherine Samba Panza, az új átmeneti elnök

⁸³ Ngoupana, Paul-Marin: Central African Republic's new leader orders security crackdown. 2014.01.13. reuters.com Forrás: <http://www.reuters.com/article/2014/01/13/us-centralafrican-idUSBREA0C0Z420140113> Letöltve: 2014. április 23.

⁸⁴ Le Monde: Centrafrique: l'ONU appelle à agir pour éviter un génocide. 2014.01.17. lemonde.fr Forrás: http://www.lemonde.fr/afrique/article/2014/01/16/regain-de-violence-a-bangui_4349118_3212.html Letöltve: 2014. április 23.

⁸⁵ Bensimon, Cyril: Centrafrique: manœuvres politiques à Bangui sur fond de violences. 2014.01.19. lemonde.fr Forrás: http://www.lemonde.fr/afrique/article/2014/01/19/centrafrique-man-uvres-politiques-a-bangui-exactions-en-province_4350613_3212.html Letöltve: 2014. április 23.

értelmében az új elnök, az egyetlen női jelölt, Catherine Samba Panza⁸⁶ lett (75 szavazatot gyűjtött be a 128-ból).

A tanács ünnepelte az új vezetőt, aki első szavaival felszólította a lázadó muszlimokat és keresztényeket a fegyverek letételére, hogy véget vethessenek a hónapok óta tartó vérengzéseknek. François Hollande gratulált az új elnöknek, és biztosította őt, hogy Franciaország mellette áll a nehéz feladatokban.⁸⁷

Január 25-én Catherine Samba Panza hivatalosan kinevezte André Nzapayeké-t miniszterelnökének, aki a Közép-afrikai Államok Fejlesztési Bankjának volt az elnöke 2012-ben, dolgozott továbbá az Afrikai Fejlesztési Bankban is, de 2014 januárjában más feladatot kapott, kormányt kellett alakítania. A fővárosban a fegyveres összecsapások újból elszaporodtak, a helyzetet tehát sürgősen orvosolnia kellett az új vezetésnek.⁸⁸ Nzapayeké január 27-én felállította az új átmeneti kormányt, mely húsz miniszterből állt, köztük hét nőből. Sokak ismertek voltak már az előző rezsimből, Djotodia és Séléka közeli személyek, de az anti-bakalák is képviseltették magukat. A védelmi miniszter és a közbiztonsági miniszter is egy-egy katona lett, akik a korábbi nemzeti hadseregben szolgáltak. Az új kormány „mottója” a nemzeti megbékélés elősegítése lett. Elsődleges prioritása pedig a visszaélések megállítása, továbbá a lakóhelyüket elhagyni kényszerült személyek visszatérésének megkönnyítése volt. Ekkorra az ENSZ szerint több mint kétezer halottat és egymillió menekültet számlált a közép-afrikai válság.⁸⁹

⁸⁶ Catherine Samba Panza: a Közép-afrikai Köztársaság első, Afrika harmadik női elnöke. 1954-ben, Csádban született. Franciaországban végzett jogot, mielőtt politikai pályára lépett volna vállalati jogászként dolgozott és aktívan kiállt a nők jogaiért. Forrás: <http://www.dw.de/from-mayor-to-interim-president-of-car-a-portrait-of-catherine-samba-panza/a-17376200> Letöltve: 2014. április 26.

⁸⁷ Le Monde: Catherine Samba-Panza, une femme à la tête de la Centrafrique. 2014.01.21. lemonde.fr Forrás: http://www.lemonde.fr/afrique/article/2014/01/20/centrafrique-un-nouveau-president-pour-securiser-le-pays_4350807_3212.html Letöltve: 2014. április 23.

⁸⁸ Le Monde: André Nzapayeké nommé premier ministre en Centrafrique. 2014.01.25. lemonde.fr Forrás: http://www.lemonde.fr/afrique/article/2014/01/25/andre-nzapayeké-nomme-premier-ministre-en-centrafrique_4354544_3212.html Letöltve: 2014. április 23.

⁸⁹ Le Monde: Le gouvernement centrafricain de transition chargé d'« arrêter les exactions ». 2014.01.27. lemonde.fr Forrás: http://www.lemonde.fr/afrique/article/2014/01/27/le-gouvernement-centrafricain-de-transition-charge-d-arreter-les-exactions_4355374_3212.html Letöltve: 2014. április 23.

7. A nemzetközi közösség reakciói

A 2012 decemberében történt eseményeket a világ figyelemmel követte, a nemzetközi szervezetektől egészen az egyes államokig, mindenki aggodalommal tekintett a térségre, és elsősorban politikai nyilatkozatokkal igyekeztek felszólítani a lázadókat tevékenységeik beszüntetésére, békés párbeszéd kezdeményezésére. Úgy tűnt, hogy a nemzetközi válságreakáló gépezet igen lassan teszi meg a szükséges lépéseket, illetve Franciaország – akitől François Bozizé segítséget kért – is vonakodott egy újabb katonai szerepvállalástól.

Ebben a fejezetben elsőként a nemzetközi szervezetek, majd egyes államok reakcióit mutatom be. A nemzetközi közösség válaszait nem lehet teljes mértékben elkülöníteni az előző fejezetben tárgyalt eseménytörténettől, így bizonyos pontokon átfedések olvashatók.

7.1. Afrikai Unió

Thomas Boni Yayi, Benin és az AU akkori elnöke a következőket mondta Banguiban: *„Könyörgök lázadó testvéreim, kérlek titeket, hogy vessetek véget az ellenségeskedéseknek, hogy békét kössetek Bozizé elnökkel és a közép-afrikai néppel. Ha befejezitek a harcokat, hozzájárultok a béke megszilárdításához Afrikában. Az afrikai emberek nem érdemlik meg ezt a szenvedést. Az afrikai kontinensnek békére, nem pedig háborúra van szüksége.”*⁹⁰

Az AU felfüggesztette a KAK tagságát 2013. március 25-én.⁹¹

Az AU a válságövezetben már korábban is jelen volt, de 2013 decemberében átalakult, és ENSZ fennhatóság alatt valósult meg. Az MISCA misszió tulajdonképpen az AU FOMAC missziójának a feladatait vette át, amelyben Csád, Gabon, Kongói Köztársaság és Kamerun katonái vettek részt – és vállaltak szerepet az új misszióban is. A MISCA-t Franciaország támogatta, de a misszió az Afrikai Unió égisze alatt valósult meg.⁹² 2014-ben a misszióhoz csatlakoztak még ruandai, burundi, kongói demokratikus köztársaságbeli és egyenlítői-guineai

⁹⁰ Marboua, Hippolyte: African Union head visits Central African Republic. 2012.12.30. Forrás: <http://news.yahoo.com/african-union-head-visits-central-african-republic-182411241.html> Letöltve: 2014. április 7.

⁹¹ Larousse. République centrafricaine ou Centrafrique. D'une tutelle à l'autre. Forrás: http://www.larousse.fr/encyclopedie/pays/R%C3%A9publique_centrafricaine/112337 Letöltve: 2014. március 2.

⁹² Redman, Tristan és Moshiri, Nazanine: CAR key players. 2013.12.05. Forrás: <http://www.aljazeera.com/news/africa/2013/12/car-key-players-201312511404944998.html> Letöltve: 2014. április 25.

katonák is.⁹³ A misszió részleteit az ENSZ-nél írtam le, mert a felhatalmazást a BT adta hozzá, illetve a francia beavatkozásnál említettem meg szükségszerűen.

7.2. Európai Unió

Lady Catherine Ashton, az EU külügyi főképviselője felszólította a lázadókat, hogy „hagyjanak fel az ellenségeskedésekkel és tartsák tiszteletben a Libreville-t Átfogó Megállapodást”, valamint felszólította az érintett feleket, hogy tegyenek meg minden szükséges intézkedést annak érdekében, hogy békés párbeszéd jöhessen létre. Ezen felül az Európai Unió Humanitárius Segélyek Főigazgatója, Kristalina Georgieva aggodalmát fejezte ki a közép-afrikai eseményekkel kapcsolatban, és felszólította a fegyveres csoportokat, hogy *„tartsák tiszteletben a nemzetközi humanitárius jogot, illetve a humanitárius tevékenységeket”*.⁹⁴

EUFOR RCA - Bangui

Az EU újból katonai erővel jelent meg a térségben, ugyanis az ENSZ BT 2134-es számú határozata alapján 2014. február 10-én kellett volna telepíteni a missziót a KAK-ba. Feladatszabásában az szerepelt, hogy célja átmeneti támogatást nyújtani Bangui biztonságos környezetének kialakításához, hozzájárulva ezzel a nemzetközi közösség törekvéseihez, hogy megvédjék a lakosság leginkább veszélyben lévő részét, és megteremtsék a humanitárius segítségnyújtáshoz szükséges feltételeket. Az EU egy hatszáz fős kontingenst irányzott elő, ami a francia erők egy részét leváltva biztosította volna a fővárost, így a francia katonák vidéken teljesíthettek volna szolgálatot. Ennek megvalósulásával egyszerre három misszió valósulhatott volna meg a KAK-ban 2014 elején, a MISCA, a Sangaris Művelet, illetve az EU CSDP (Common Security and Defence Policy – Közös Biztonság és Védelempolitika) missziója. A szerepvállalást nem az EU Harccsoport alkalmazásával képzelték el, hanem nemzeti vállalatok mentén. Egyes tagállamok, Észtország, Németország, Görögország, Svédország, Lengyelország, Finnország, Spanyolország, Portugália, Egyesült Királyság és Litvánia már megtették a felajánlásaikat.⁹⁵ Előre láthatóan nem terveztek hosszú távú jelenlétet a térségben

⁹³ Le Monde: Centrafrique: 850 soldats rwandais en renfort. 2014.01.16. lemonde.fr Forrás: http://www.lemonde.fr/afrique/article/2014/01/16/plus-de-800-soldats-rwandais-partis-pour-la-centrafrique_4348840_3212.html Letöltve: 2014. április 23.

⁹⁴ Giannoulis, Karafillis: Central Africa: EU worries ont he new outbreak. 2012.12.24. Forrás: <http://www.europe.eu/article/central-africa-eu-worries-new-outbreak> Letöltve: 2014. április 8.

⁹⁵ Gros-Verheyde, Nicolas: Qui participe à l'opération EUFOR RCA – l'état des forces. 2014.04.08. Forrás: <http://www.bruxelles2.eu/zones/tchad-soudan/qui-participe-a-loperation-eufor-rca-letat-des-forces.html> Letöltve: 2014. április 26.

(csupán 6 hónapot vetítettek előre), így egy kilépési stratégiát is kidolgoztak – miszerint 2014 nyarán az ENSZ átveszi a missziót.⁹⁶

Lady Catherine Ashton a misszióval kapcsolatban a következőket nyilatkozta: „Gyorsan reagáltunk a Közép-Afrikai Köztársaság komoly válságára. Minden rendelkezésre álló eszközt felhasználunk, a humanitárius segítségnyújtástól az átmenet politikai támogatásán keresztül egészen a hosszú távú fejlesztési együttműködésig. De az abszolút prioritás a civil lakosság védelme további erőszaktól annak érdekében, hogy a Közép-Afrikai Köztársaság népe félelem nélkül élhessen; hogy megkezdhessék országuk újjáépítését, továbbá biztosítani a lakosságot a humanitárius segélyek folyósításáról. Az EUFOR RCA felállításra kerül, és amint lehetséges visszatérnek a jelentős francia erők, valamint afrikai partnereink.”⁹⁷

A februárra előirányzott beavatkozás késett, és az első parancsnoki és logisztikai egységek (20 fő – kezdeti műveleti képesség) csak áprilisban érkeztek meg Bangui. A teljes műveleti képesség elérését a hónap végére tervezték, elindítva ezzel a misszió tényleges működését.⁹⁸ A misszió parancsnokának Philippe Pontiers dandártábornokot választották.⁹⁹

Négy gyalogos század felállítását tartották szükségesnek: egyet Franciaország biztosított, egyet Észtország (55fő) és Lettország (egy szakasz) biztosított – bár ezt ki kellett egészíteni, egyet Georgia (nem EU tagállam) ajánlott fel, végül egy csendőr századot is felállítottak a franciák, spanyolok és lengyelek közösen.

⁹⁶ Tardy, Thierry: EUFOR RCA Bangui: 'defence matters'. Forrás:

http://www.iss.europa.eu/uploads/media/Alert_7_CSDP_and_CAR_.pdf Letöltve: 2014. április 25.

⁹⁷ Sz.n.: EUFOR RCA. Mission description. Forrás: <http://eeas.europa.eu/csdp/missions-and-operations/eufor-rca/> Letöltve: 2014. április 21.

⁹⁸ Gros-Verheyde, Nicolas: Les premiers éléments se déploient à Bangui. Forrás:

<http://www.bruelles2.eu/category/zones/tchad-soudan> Letöltve: 2014. április 26.

⁹⁹ Sz.n.: EUFOR RCA. Mission description. Forrás: <http://eeas.europa.eu/csdp/missions-and-operations/eufor-rca/> Letöltve: 2014. április 21.

Táblázat 1. EUFOR RCA 2014. EU tagállamok és felajánlásaik. (s.k.)¹⁰⁰

Állam	Személy	Eszköz	Egyéb
ESP	50 katona, 10 tisz, tiszthelyettes, csendőrök		
FIN	24 fő CIMIC képesség, IED elhárító képesség		
FRA	Orvosi támogatás, 450 fő a 152. RI századból, 50 csendőr		
GBR		Szállító kapacitás (Georgia részére)	
GER	80 katona, 2 tisz	Antonov An-124, Airbus (egészségügyi mentésre kialakítva)	
GRE			HQ telepítése Larissa-ban
ITA	40 katona		
LUX		Szállító kapacitás	Finanszírozás
POR	50 katona (pilóták, orvosok), 30 csendőr	C-130	
LTU	Egy szakasz		
EST	55 fő		
POL	Csendőrök		
SWE		C-17 (EST és LTU részére)	

7.3. Egyesült Nemzetek Szervezete

A nemzetközi béke és biztonság letéteményese, az ENSZ sem hagyta figyelmen kívül a KAK-ban zajló eseményeket. Ban Ki-moon a következőképpen kommentálta a folyamatokat: „a lázadók súlyosan aláássák a béke megállapodásokat”, kérte a hatalmat, hogy „biztosítsák az ENSZ alkalmazottak és központjuk biztonságát”.¹⁰¹

MISCA (Mission internationale de soutien à la Centrafrique sous conduite africaine – Közép-afrikai Köztársaságot támogató nemzetközi misszió afrikai vezetéssel)

2013. december 5-én az ENSZ BT 2127-es számú határozata alapján békefenntartó missziót telepítettek a térségbe – MISCA, amit franciák támogattak, de afrikaiak vezettek. A misszióról való döntést a BINUCA jelentése előzte meg, amely a helyzet romlásáról számolt be. A misszió mandátuma egy kezdeti tizenkét hónapos időszakra szólt, csak úgy, mint a fegyverembargó. Ezen felül elrendelte egy nemzetközi vizsgálóbizottság létrehozását, amely nemzetközi humanitárius jogi és emberi jogi jogsértéseket vizsgál ki – 2013. január 1-től,

¹⁰⁰ Gros-Verheyde, Nicolas: Qui participe à l'opération EUFOR RCA – l'état des forces. Forrás: <http://www.bruxelles2.eu/zones/tchad-soudan/qui-participe-a-loperation-eufor-rca-letat-des-forces.html> Letöltve: 2014. április 26.

¹⁰¹ DB/MHB: UN chief slams attacks on towns in Central African Republic. presstv.com 2012.12.27. Forrás: <http://presstv.com/detail/2012/12/27/280303/un-chief-slams-attacks-on-car-towns/> Letöltve: 2014. április 8.

bármely aktorról is legyen szó. A Libreville-i (tűzszünet) Megállapodás támogatása a prioritások közé tartozott. Az ENSZ arra ösztönzi a konfliktusban részt vevő feleket, hogy párbeszéd útján keressenek megoldást problémáikra, és békésen rendezzék a helyzetet.¹⁰² December 19-én a MICOPAX és a FOMUC átadta a missziós feladatokat a MISCA részére. Ezzel tehát több misszió feladatait egy új szerepvállalás keretein belül kívánták megvalósítani. Így a részt vevő államok száma jelentősen megnőtt: Gabon, Csád, Kongói Köztársaság és Kamerun, valamint Franciaország és a KAK helyi kormányerői. Fontos volt, hogy a misszióban ne csupán katonák vegyenek részt, hanem civil szakemberek is segítsék a lakosság különféle sérüléseinek, problémáinak kezelését.¹⁰³

A britek is segítették a misszió telepítését, ugyanis biztosították a francia felszerelések szállítását Banguiba¹⁰⁴, valamint az Amerikai Egyesült Államok is felajánlott két C-17-es szállító repülőgépet.¹⁰⁵

Egy bő hónappal később, január 16-án 850 ruandai katonát vezényeltek a misszió megerősítésére, így a tervezett 6000 fős ambíciószinthez egyre közelebb kerültek (az újabb erősítéssel már 5250 főt számlált a beavatkozás). Ruanda személyi felajánlása csak az Amerikai Egyesült Államok szállító repülőgép felajánlásával érhetett célba. Ruanda mellett a Nagy Tavak térségéből már több állam csatlakozott: Burundi, Kongói Demokratikus Köztársaság és Egyenlítői Guinea.¹⁰⁶ A MISCA-t és a Sangaris Műveletet is érte kritika, miszerint a katonák elfogultak a keresztényekkel, de a misszió parancsnokai kategorikusan kijelentették, hogy a legénység pártatlan, a bizalmatlanság azonban nőtt, főként a csádi katonákkal szemben (850fő). Csád volt az első a franciák mellett, akik a helyzet rendezése érdekében beavakoztak.¹⁰⁷

¹⁰² Sz.n.: Central African Republic: Security Council approves new peacekeeping force. un.org Forrás: http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=46667&Cr=Central+African+Republic&Cr1=&Kw1=secretary+general&Kw2=central+african+republic&Kw3=#.U1gAt1V_tps Letöltve: 2014. április 23.

¹⁰³ Sz.n.: Security Council, unanimously adopting Resolution 2127 (2013), mandates mission in Central African Republic to protect civilians, restore state authority. 2013.12.05. reliefweb.int Forrás: <http://reliefweb.int/report/central-african-republic/security-council-unanimously-adopting-resolution-2127-2013-mandates> Letöltve: 2014. április 23.

¹⁰⁴ Elbagir, Nima; Smith-Spark Laura; Karimi, Faith: French troops begin operation in Central African Republic as violence worsens. 2013.12.09. cnn.com Forrás: <http://edition.cnn.com/2013/12/06/world/africa/central-african-republic-unrest/> Letöltve: 2014. április 24.

¹⁰⁵ Barnes, Julian: U.S. to fly African troops into conflict zone. 2013.12.09. marketwatch.com Forrás: <http://www.marketwatch.com/story/us-to-fly-african-troops-into-conflict-zone-2013-12-09-144855931> Letöltve: 2014. április 24.

¹⁰⁶ Le Monde: Centrafrique: 850 soldats rwandais en renfort. 2014.01.16. lemonde.fr Forrás: http://www.lemonde.fr/afrique/article/2014/01/16/plus-de-800-soldats-rwandais-partis-pour-la-centrafrique_4348840_3212.html Letöltve: 2014. április 23.

¹⁰⁷ Le Monde: Bangui s'apprête à passer un Noël tendu sous couvre-feu. 2013.12.24. lemonde.fr Forrás: http://www.lemonde.fr/afrique/article/2013/12/24/bangui-s-apprete-a-passer-un-noel-tendu-sous-couvre-feu_4339688_3212.html Letöltve: 2014. április 23.

2014. április 10-én az ENSZ a 2149-es számú határozatában döntött az Integrált Multidimenziós Stabilizációs Misszióról a KAK-ban (United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in the Central African Republic – MINUSCA) telepítéséről. Az új misszió mandátumának a kezdete a BINUCA (UN Integrated Peacebuilding Office in the Central African Republic)¹⁰⁸ végét jelentette, majd előirányozták a MISCA megbízásának átadását is 2014. szeptemberére. Röviden a következő témákban határozták meg a feladatkörét: civilek védelme, átalakulási folyamat támogatása – beleértve az állami hatalom kiterjesztését és a területi integritás védelmét, humanitárius segélyek biztonságos és akadálytalan célba juttatásának elősegítése, emberi jogok védelme és terjesztése, a nemzeti és nemzetközi jogalkalmazás és jogállamiság támogatása, DDR és DDRR (Disarmament, Demobilization, Reintegration and Repatriation – Lefegyverzés, Leszerelés, Reintegráció és Hazatérés) programok végrehajtása.¹⁰⁹

Természetesen a közép-afrikai régió is reagált az eseményekre erejéhez mérten: Gabon, Csád, Kamerun, a Kongói Köztársaság és Egyenlítői Guinea katonákat küldött a KAK-ba, hogy a már meglévő FOMAC-ot megerősítse.¹¹⁰

7.4.Dél-afrikai Köztársaság

Maradva az afrikai kontinensen, a Dél-afrikai Köztársaság reakciója és fellépése igen fontos, gondoljunk csak a nemzetközi közösség azon elméletére, miszerint az lenne a leghatékonyabb, ha az afrikai államok képesek lennének kezelni más afrikai államok problémáit. Véleményem szerint ezen felül gazdaságossági okai is vannak a gondolatmenetnek, mert ha helyileg tudnák orvosolni a felmerülő gondokat, akkor Európának és Amerikának nem kellene csillagászati összegeket költenie egy-egy afrikai válságreakáló misszióra.

A Dél-afrikai Köztársaság tehát a kontinens egyik legmeghatározóbb állama. Mint azt már korábban említettem, a KAK-ban 2007 óta (bilaterális egyezmény alapján) tartózkodtak dél-afrikai csapatok. A Különleges Erők két műveletet vezettek, a Morero Művelet François

¹⁰⁸ Küldetése a lőfegyverek forgalmának és ez erőszakos cselekmények megszüntetése volt, de sokkal inkább felerősödtek. Ezen felül a tömeges migrációt sem tudta korlátozni, ezért került sor a váltásra.

¹⁰⁹ Sz.n.: MINUSCA Mandate. un.org Forrás:

<http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/minusca/mandate.shtml> Letöltve: 2014. április 24.

¹¹⁰ Redman, Tristan and Moshiri, Nazanine: CAR key players. aljazeera.com 2013.12.05. Forrás:

<http://www.aljazeera.com/news/africa/2013/12/car-key-players-201312511404944998.html> Letöltve: 2014. április 8.

Bozizé védelmét biztosította, míg a Vimbezela Művelet a FACA katonáit képezte ki.¹¹¹ Nosiviwe Mapisa-Nqakula védelmi miniszter Banguiba utazott 2012. december 31-én, hogy felmérje a helyzetet, majd jelentésében azt fogalmazta meg, hogy beavatkozást javasol. Ennek következtében Jacob Zuma a Dél-afrikai Fegyveres Erőkből (South African National Defence Force – SANDF) 200 főt küldött Banguiba – a 2012 decemberében újabb öt évre meghosszabbított bilaterális egyezményre hivatkozva.¹¹²

Elmondható tehát, hogy már a 2013 márciusában kicsúcsosodó eseménysorozatot megelőzően is szerepet vállalt a térségben Dél-Afrika, és mikor eszkalálódni látszott a konfliktus, szerepvállalását megerősítette. Az elnök 2013. március 25-i nyilatkozatában sajnálattal közölte, hogy tizenhárom bátor katonájuk életét veszttette, miközben a békéért és a stabilitásért harcoltak Banguiban.¹¹³

¹¹¹ Sz.n.: Training and Support provided by the South African Army (SANDF) to the Army of the Central African Republic (CAR). International Relations and Cooperation. Republic of South Africa. Forrás: <http://www.dfa.gov.za/docs/2011pq/pq78.html> Letöltve: 2014. április 13.

¹¹² Zuma, Jacob: 13 South African soldiers killed in CAR. Statement by President Jacob Zuma on the eve of the hosting of the 5th BRICS Summit Sefako Makgatho Presidential Guest House, Pretoria. Forrás: <http://www.politicsweb.co.za/politicsweb/view/politicsweb/en/page71654?oid=366110&sn=Detail> Letöltve: 2014. április 13.

¹¹³ Zuma, Jacob: 13 South African soldiers killed in CAR. Statement by President Jacob Zuma on the eve of the hosting of the 5th BRICS Summit Sefako Makgatho Presidential Guest House, Pretoria. Forrás: <http://www.politicsweb.co.za/politicsweb/view/politicsweb/en/page71654?oid=366110&sn=Detail> Letöltve: 2014. április 13.

8. Franciaország reakciói és a Sangaris Művelet

Franciaország röviddel a közép-afrikai konfliktus eszkalálódása előtt megmutatta a világnak, hogy ha a nemzetközi közösség nem reagál elképzeléseinek megfelelően, akkor kész önállóan beavatkozni. Mi sem prezentálja ezt jobban, mint a 2013 elején indított Serval, majd Panther Művelet a mali válság konszolidálása érdekében.¹¹⁴

A Közép-afrikai Köztársaság esetében a francia fellépés nem volt annyira egyértelmű, mint a mali intervenció – bár, mint ahogy azt már említettem, volt történelme a francia jelenlétnek a térségben. François Bozizé 2012. december 27-én Franciaország és az Egyesült Államok segítségét kérte, hogy megfékezzék a lázadókat. 2012. december 29-én François Hollande nyilatkozatában visszautasította a már jelen lévő 250 fős kontingens létszámának emelését és mandátumuk kiterjesztését. Ennek ellenére az események úgy alakultak, hogy az elsődleges visszautasítás ellenére, alig egy évvel később a válság eszkalálódásával, a francia állampolgárok veszélybe kerülésével a volt gyarmattartó mégis közbeavatkozott a béke és biztonság érdekében.

A már sokat említett 2127-es számú ENSZ BT határozat alapján Franciaország is szerepet vállalt a Közép-afrikai Köztársaság válságának kezelésében, a Sangaris Művelet keretein belül. 2013 decemberében már a helyszínen volt az előző misszió (Boali Művelet) köszönhetően 650 francia katona (400 fő már 2013 márciusa, 250 fő pedig 2013 novembere óta van jelen), akiket 5-én még 600 fővel erősített meg François Hollande. Ekkor a franciák a civilek védelme érdekében avatkoztak be, a M'Poko nemzetközi repülőtér védelmét látta el. A misszió az is a feladata, hogy a MISCA-t támogassa, és a misszióhoz szükséges körülményeket megteremtse. Az újabb francia egységek megérkezéséig Gabon – a kisebb távolság miatt – a 6. libreville-i ejtőernyős (COMPARA) tengerészgyalogos zászlóalj (6eBima) és a Gaboni Francia Fegyveres erők (Forces françaises au Gabon - FFG) telepítését hajtotta végre. A Sangaris Művelet már jelen lévő egységei azonban nem vártak tétlenül, hanem folyamatos járőrszolgálatot biztosítottak, hogy megelőzhessék az újbóli ellenségeskedéseket.¹¹⁵ A művelet parancsnoka Francisco Soriano dandártábornok lett, aki a gaboni francia erők és a Boali Művelet parancsnoka is volt.

¹¹⁴ Marsai Viktor: A külföldi szerepvállalás első négy hónapja Maliban. SVKK elemzések 2013/7. Forrás: http://nit.uni-nke.hu/uploads/media_items/svkk-elemzesek-2013-7-a-kulfoldi-szerepvallalas-eredmenyeimaliban-marsai-v_.original.pdf Letöltve: 2014. április 27.

¹¹⁵ EMA: Centrafrique: lancement de l'opération Sangaris. 2013.12.06. Forrás: <http://www.defense.gouv.fr/operations/centrafrique/actualites/centrafrique-lancement-de-l-operation-sangaris> Letöltve: 2014. április 24.

Az FFG három Puma helikopterrel érkezett december 6-án Banguiba, így már 800 fős volt a francia kontingens, aminek a létszáma nem sokkal később (a műveletről való döntést követően 24 órán belül) 1200-ra nőtt. A gaboni és a közép-afrikai francia erők előkészítették a terepet a misszió mihamarabbi megindításához, így a francia csapatok haladéktalanul megkezdheték a feladatok végrehajtását. A brit C-17-es nehéz szállító repülőgépeknek köszönhetően a francia eszközök is – főként páncélozott járművek – gyorsan megérkeztek. December 6-án már egyszerre két Rafale vadászbombázó repülőgéppel hajtottak végre őrzőjáratot, hogy felmérjék hol és mekkora erőkkel állnak szemben a francia katonák.¹¹⁶ Ezen a napon a csádi francia misszió (Éperiver Művelet¹¹⁷) egy CASA CN-235 típusú könnyű teherszállító repülőgépet és egy C130 Hercules típusú teherszállító repülőgépet biztosított, hogy léghidat építhessenek ki Libreville (Gabon) és Bangui között, amin keresztül személyeket és könnyű eszközöket tudtak szállítani a válságövezetbe.¹¹⁸

December 7-re már két Gazelle és négy Puma helikopter állt a misszió rendelkezésére a KAK-ban. A járőrözéseket – az előd missziókat követve – gyalogosan és járművekkel hajtották végre, valamint a Rafale gépek is folytatták a felderítéseket. Ezen felül a december 1-jén Douala-nál (Kamerun) landolt BPC Dixmude század felderítő művelete folyamatban volt az ország keleti részében. Banguin kívül is alkalmaztak csapatokat az ország északi területeinek felderítése érdekében. Ekkor még a francia egységek nem kerültek különösebb összetűzésbe a helyi kombattánsokkal.¹¹⁹ Egy nappal később a francia csapat létszáma 1600-ra nőtt, és folytatódott az eszközök telepítése is, melynek keretén belül egy francia Antonov nehéz szállító repülőgép egy-egy Fennec helikoptert szállított a Villacoublay-i és az Orange-i bázisokról, valamint december 8-ra a BPC Dixmude század is megérkezett Bossangoa-ba.¹²⁰ 9-én napközben a rutin járőrözés során megállapították, hogy a lázadók elhagyták addigi helyeiket, a feszültség tapintható volt. Késő éjjel azonban az újabb járőrözés nem telt eseménytelenül, egy

¹¹⁶ EMA: Sangaris: point de situation du 6 décembre 2013 Forrás:

<http://www.defense.gouv.fr/operations/centrafrique/actualites/sangaris-point-de-situation-du-6-decembre-2013>
Letöltve: 2014. április 24.

¹¹⁷ Franciaország csádi missziója, melynek keretén belül támogatja a csádi fegyveres erőket, valamint aláírtak egy bilaterális megállapodást, miszerint Franciaország szükség esetén megvédi a csádi francia állampolgárokat, ám idő közben ez az erő vállalta a térségben zajló francia szerepvállalások támogatását is.

¹¹⁸ EMA: Sangaris: la force Épervier en mission de soutien aérien. Forrás:

<http://www.defense.gouv.fr/operations/centrafrique/actualites/sangaris-la-force-epervier-en-mission-de-soutien-aerien>
Letöltve: 2014. április 24.

¹¹⁹ EMA: Sangaris: point de situation du 7 décembre 2013. Forrás:

<http://www.defense.gouv.fr/operations/centrafrique/actualites/sangaris-point-de-situation-du-7-decembre-2013>
Letöltve: 2014. április 24.

¹²⁰ EMA: Sangaris: point de situation du 8 décembre 2013. Forrás:

<http://www.defense.gouv.fr/operations/centrafrique/actualites/sangaris-point-de-situation-du-8-decembre>
Letöltve: 2014. április 24.

ismeretlen fegyveres csoport lefegyverzését hajtották végre mikor lövészváltásokra került sor, eközben két francia katona megsebesült. A helyszínen elsősegélyt nyújtottak nekik, majd a M'Poko reptéri sebészetre szállították őket, de sérüléseik olyan súlyosak voltak, hogy már nem tudták megmenteni az életüket. Antoine Le Quinio tizedes és Nicolas Vokaer tizedes a 8. castres-i tengerészgyalogos ejtőernyős ezred (8e RPIMa) tagjai voltak.¹²¹

December 21-én a MISCA és a Sangaris művelet parancsnoka Bossangoa-ba szervezett egy találkozót, amelyen részt vettek a helyi Séléka és anti-Balaka, a keresztény és muszlim egyházak, fiatalok és különféle szakmai egyesületek képviselői. Minden képviselő, kivétel nélkül egyetértett abban, hogy helyre kell állítani a rendet, biztonságos légkört kell teremteni a fegyveresek leszerelésével, minden szerdán közös piacot szervezésével, valamint lépéseket tettek az iskolarendszer újbóli elindítására.¹²² A hónap közepére a vallási csoportok közötti harcok egyre gyakoribbá és véresebbé váltak, 22-én a francia csapatok újabb összeütközésbe keveredtek a helyiekkel – két alkalommal is. Bár sikeresen semlegesítették a csoportok egy részét, néhányan elmenekültek. A főváros érzékenyebb területein mind a Sangaris, mind a MISCA megerősített erőkkel volt jelen, hogy megelőzhessék az igen feszült helyzet eszkalálódását.¹²³ A karácsonyi időszakban és azt követően a harcok folyamatosak voltak. A M'Poko reptér és környékének védelmét megerősítették, ugyanis mint már említettem több ízben, a reptéren és közvetlen közelében rengeteg menekült – főként keresztények – keresett biztonságot a francia katonák jelenléte mellett. A tömeg komoly problémát okozott, mivel egyre többen voltak, és egyre több helyre volt szükségük. Így már a kifutópályát is elfoglalták, ezzel rövid időre megbénították a nemzetközi repülőforgalmat. Ezen felül a Sangaris erői továbbra is támogatták a 4500 fős MISCA-t (ami december 19-én vette át a FOMAC feladatait).¹²⁴

2014 januárjának első napjaiban a békefenntartó erők fokozottabb figyelmet fordítottak a főváros több kerületére is. Ekkorra megemelkedett az afrikai erők száma, és elérte a 4400 főt. A franciák több közös műveletet hajtottak végre főként csádi és burundi zászlóaljakkal. A MISCA erői az országban szétszórta teljesítettek szolgálatot, behálózva a vidéki területeket is,

¹²¹ EMA: Sangaris: 2 militaires français tués lors d'un accrochage à Bangui. Forrás: <http://www.defense.gouv.fr/operations/centrafrique/actualites/sangaris-2-militaires-francais-tues-lors-d-un-accrochage-a-bangui> Letöltve: 2014. április 24.

¹²² EMA: Sangaris: réunion des acteurs locaux à Bossangoa. 2013.12.26. Forrás: <http://www.defense.gouv.fr/operations/centrafrique/actualites/sangaris-reunion-des-acteurs-locaux-a-bossangoa> Letöltve: 2014. április 24.

¹²³ EMA: Sangaris: point de situation du 27 décembre 2013. Forrás: <http://www.defense.gouv.fr/operations/centrafrique/actualites/sangaris-point-de-situation-du-27-decembre-2013> Letöltve: 2014. április 24.

¹²⁴ EMA: Sangaris: point de situation du 3 janvier 2014. Forrás: <http://www.defense.gouv.fr/operations/centrafrique/actualites/sangaris-point-de-situation-du-3-janvier-2014> Letöltve: 2014. április 24.

míg a francia Sangaris a fővárosban és Bossangoa városában építette ki bázisait. Január 9-én a konfliktusban résztvevő aktorok ismételten találkoztak, és a menekültek visszatérésének körülményeiről, illetve a konfliktus által érintett területek gazdasági fellendítéséről tárgyaltak.¹²⁵

Január 10-én Djotodia lemondott, ezt követően a békefenntartók fokozott készségi szintet rendeltek el, nem tudván mire számíthatnak a lakosság részéről. Az ezt követő napokban a járőrözések számát megnövelték a városokban és vidéken is. Látszólag a helyzet nyugodtabbá vált, és egyes zónákban a gazdasági élet is újraindult.¹²⁶

Január 21-én egy belga C130 Hercules típusú közepes teherszállító repülőgép landolt Bangui-ban, leszállítva az európai országok hozzájárulásait: technikai eszközöket, üzemanyagot, ételt, gyógyszereket – ezt a segítséget márciusig irányozták elő.¹²⁷

Ahogy azt már részleteztem, január 20-án megválasztották az új átmeneti elnököt Catherine Samba Panza személyében. A kinevezés napjaiban a Sangaris erői nem tapasztaltak kirívó cselekményeket, de készségi szintjük még mindig fokozott volt, hogy felkészültek legyenek egy esetleges tüntetés, zavargás vagy lázadás esetén – a hangulat ugyanis még mindig feszült volt. Ezt jól példázza, hogy a Bangui-t és Boali-t összekötő útvonalon a katonák csak fegyverhasználattal tudták megállítani a kialakulóban lévő harcokat, ez sajnálatos módon nagyjából egy tucat civil halálával járt. A ruandai erők csatlakozásával a MISCA létszáma meghaladta az 5000 főt, így a területek lefedettsége nőtt, hatékonyabbá válhatott a békefenntartás.

Franciaország Sangaris Műveletét a Közép-afrikai Köztársaságban csak addig kívántam tárgyalni, míg megtörténik az átmeneti kormány megalakulása. Az ezt követő időszakot csak nagyvonalakban vázolom, kiragadva az eseménytörténetből a meghatározó, fontosabb történéseket.

Február elején, a helyzet enyhülését jól mutatta az iskolák, piacok és üzletek újranyitása, valamint az, hogy az átmeneti elnök asszony lecsökkentette a kijárási tilalom időtartamát. A békefenntartó missziók célja a már szabaddá tett útvonalak megtartása volt, így a járőrözések egyre kiterjedtebbekké váltak, illetve ellenőrző-áteresztő pontokat telepítettek. Február 14-én

¹²⁵ EMA: Sangaris: point de situation du 10 janvier 2014. Forrás:

<http://www.defense.gouv.fr/operations/centrafrique/actualites/sangaris-point-de-situation-du-10-janvier-2014>
Letöltve: 2014. április 24.

¹²⁶ EMA: Sangaris: point de situation du 17 janvier 2014. Forrás:

<http://www.defense.gouv.fr/operations/centrafrique/actualites/sangaris-point-de-situation-du-17-janvier-2014>
Letöltve: 2014. április 24.

¹²⁷ EMA: Sangaris: un C130 belge en appui des forces françaises en Centrafrique. 2014.01.22. Forrás:

<http://www.defense.gouv.fr/operations/centrafrique/actualites/sangaris-un-c130-belge-en-appui-des-forces-francaises-en-centrafrique> Letöltve: 2014. április 24.

Hollande 2000 főre emelte a misszió létszámát, ez harcoló alakulatok, légi szállítású eszközök, parancsnoki törzs és logisztika telepítését jelentette – ezzel már a Sangaris is jelen lehetett a vidéki területeken. Ekkorra már a MISCA is elérte a 6000 fős ambíciószintet.¹²⁸ Februárban több lefegyverző akciót hajtottak végre, több tonna lefoglalt lőszert semmisítettek meg, és több személyt tartóztattak le vallástól, hovatartozástól függetlenül. 23-án egy közlekedési baleset történt, hárman megsérültek, közülük egy súlyosan, akit társai megpróbáltak ellátni, de mire az orvosok a helyszínre értek, Damien Dolet tizedes elhunyt, így már háromra nőtt a francia művelet áldozatainak száma.¹²⁹

Március első napjaiban a helyzet javulásáról írtak, a menekültek visszatelepítéséről, de ennek ellenére maradtak érzékeny területek, ahol különös éberséggel kellett, hogy járőrözzenek a békefenntartók. A folyamatos járőrözéseken túl a városokat összekötő utak biztosítása vált prioritássá a helyzet csendesedésével, annak érdekében, hogy az áruk és segélyek szállítása gondtalan legyen.¹³⁰ Ebben a hónapban a missziót két újabb Puma helikopterrel támogatták meg, amelyekkel biztosították szükség szerint a tűztámogatást, élelmiszer, felszerelés és a csapatok szállítását – ezen felül egészségügyi evakuálás esetén használhatták volna ezeket a gépeket.¹³¹

2014 első hónapjaiban több különleges egység is részt vett a műveletekben, többek között a GTIA (Groupement Tactique Interarmes –összefegyvernemi harccsoport) Dragon, GTIA Savoie, GTIA Scorpion. Segítséget nyújtottak a Sangaris Műveletnek az utak biztosításában és a járőrözések ellátásában is.¹³²

¹²⁸ EMA: Sangaris: point de situation sur les opérations. 2014.02.14. Forrás:

<http://www.defense.gouv.fr/operations/centrafrique/actualites/sangaris-point-de-situation-sur-les-operations>

Letöltve: 2014. április 24.

¹²⁹ EMA: Sangaris: décès d'un militaire français. Forrás:

<http://www.defense.gouv.fr/operations/centrafrique/actualites/sangaris-deces-d-un-militaire-francais> Letöltve:

2014. április 24.

¹³⁰ EMA: Sangaris: point de situation du 7 mars 2014. Forrás:

<http://www.defense.gouv.fr/operations/centrafrique/actualites/sangaris-point-de-situation-du-7-mars-2014>

Letöltve: 2014. április 24.

¹³¹ EMA: Sangaris: deux Puma des FFDj en renfort. 2014.03.11. Forrás:

<http://www.defense.gouv.fr/operations/centrafrique/actualites/sangaris-deux-puma-des-ffdj-en-renfort> Letöltve:

2014. április 24.

¹³² EMA: Opération Sangaris: point de situation du 18 avril 2014. Forrás:

<http://www.defense.gouv.fr/operations/centrafrique/actualites/operation-sangaris-point-de-situation-du-18-avril-2014> Letöltve: 2014. április 24.

Táblázat 2. Sangaris Művelet. Eszköz felajánlások összefoglalása. (s.k.)

Felajánló ország	Eszköz
BEL	C-130 Hercules, Airbus A-330
FRA	2db Rafale, 2db Gazelle, 6db Puma, 2db Fennec
GBR	2db C-17
Karvaly Misszió (FRA), Csád	C-130 Hercules, CASA CN-235
LTU	C-27 Spartan
POL	C-130 Hercules

Véleményem szerint a francia műveletet adta a nemzetközi intervenció gerincét. Képzett, tapasztalt katonák vettek részt a rendezésben. A dolgozat befejezésekor, mint már említettem, a békefenntartó műveletek még zajlottak, így végső értékelést nem lehetett levonni. Több európai állam is hozzájárult a művelet sikerességéhez, főként eszközök felajánlásával, de a francia katonák három alkalommal is az életüket adták a küldetésükért.

12. ábra: Nicolas VOKAER (balra) és Antoine LE QUINIO (jobbra), a Sangaris Művelet első két halottja

13. ábra: Damien DOLET, a Sangaris művelet harmadik halottja

A békefenntartó misszió kezdetén a franciák rövidtávú beavatkozást terveztek, de a helyzetet a KAK-ban 2014 áprilisának végéig nem tudták rendezni, így hamarosan a misszió öt hónapos lesz. A francia Védelmi Minisztérium honlapját vettem alapul a misszió részleteinek feldolgozásához, és ott még nem említették a tervezett kivonulást, de minden bizonnyal, amint a környezet engedi, csökkentik majd a létszámot és a szerepvállalást.

9. Konklúzió

Dolgozatomban a felvezetőt és a történeti áttekintést követően egy rövid fejezetben tértem ki az államiság kérdésére, ami a Közép-afrikai Köztársaság válságának okaira egyértelmű válaszokat adott. Tulajdonképpen az államiság tíz összetevőjének egyikét sem volt képes felmutatni. Bármelyik korról, kontinensről, államról beszélünk, az éppen aktuális hatalomnak mindig volt, van és lesz is ellenzéke, akik változást követelnek, de ennek semmiképpen sem megfelelő módja a puccsok végrehajtása.

A válság tehát véleményem szerint nem egyik napról a másikra alakult ki, hanem egy folyamat volt. Ciklikusság is felfedezhető, ugyanis a történelmi áttekintésben is jól kirajzolódott a puccsok hagyománya. A kilencvenes évektől rendezett választások, úgy gondolom nem teljesen demokratikusnak a lázadások fényében, amit a kétezres évek elején újabb puccs követett. 2005-ben ismételt választásokat tartottak, de egy évvel később már lázadások voltak az ország északi részében. Az elégedetlenség hol intenzívebben, hol kevésbé intenzíven mutatkozott meg, de a feszültség nem múlt el, így lassan eljutottunk időben a 2013 márciusában bekövetkezett puccshoz. Az új hatalom nem birtokolt osztatlan elfogadottságot, az állami létet nem építette, sokkal inkább romlott a helyzet. Vallási ellenségeskedésbe torkollott a válság, ami rengeteg halálos áldozatot követelt, és százezrek váltak hontalanná, éltek hónapokon át félelemben – vallási hovatartozástól függetlenül. Ezen körülmények enyhítésére a nemzetközi közösség egy ENSZ felhatalmazáson alapuló, Afrikai Unió által vezetett, és a franciák támogatásával megvalósuló misszió keretein belül tett meg minden tőle telhetőt. Összességében elmondható, hogy sok állam vett részt a békefenntartásban közvetlenül és közvetetten is – gondolok itt azokra az országokra, akik eszközfelajánlásokkal járultak hozzá a műveletekhez. Az Európai Unió kissé lassan reagált a válságra, és hozott döntést a szerepvállalásról, amit újabb késlekedés követett, mivel sok időbe telt a tagországok felajánlásainak gyakorlati megvalósítása.

A küldetésben résztvevő katonák mindnet megtettek a sikerért, de a probléma gyökerét kellene kezelni, ehhez pedig sok idő szükséges. Az új átmeneti kormány célkitűzései ígéretesnek hangzottak, azonban a kivitelezés nehéz feladat. A polgári lakosság megbékélése lehetne az első lépés a gazdasági fejlődés megindulásához. Ennél még több időt és tanulást igényel a politika-kultúra kialakulása a Közép-afrikai Köztársaságban, hogy a szabad választások eredményét tiszteletben tartsák, és a törvényeket betartva adjanak hangot esetleges

elégedetlenségüknek – ne pedig fegyveres lázadással, ami halálos áldozatokkal és menekültek tömegeivel jár.

A bukott államiság kérdése és megoldási lehetőségek kutatása még inkább felkeltette érdeklődésemet. A Közép-afrikai Köztársaság válsága nem egy megoldódott problémakör, így mindenképpen érdemes folytatni a téma vizsgálatát.

Ábrajegyzék

1. ábra: KAK térkép. Forrás: <http://www.diplomatie.gouv.fr/fr/IMG/gif/repubcentrafric.gif>
Letöltve: 2014. április 26.
2. ábra: MINURCA. Forrás: <http://insignestchad.free.fr/Photos/EUFOR/EUFOR-minurcat.jpg>
Letöltve: 2014. április 26.
3. ábra: MINURCAT. Forrás: <http://www.hirondelle.org/wp-content/uploads/2011/07/minurcat.jpg> Letöltve: 2014. április 26.
4. ábra: FOMUC medál. Forrás: http://www.emering.com/medals/peace/peace12_05/FOMUC.jpg Letöltve: 2014. április 26.
5. ábra: FOMAC katona. Forrás: <http://www.lanouvellecentrafrique.info/centrafrique-des-seleka-deguises-en-fomac-pris-main-dans-le-sac/> Letöltve: 2014. április 26.
6. ábra: Boali Művelet címere. Forrás: <http://rpdefense.over-blog.com/tag/FOMUC/> Letöltve: 2014. április 26.
7. ábra: François Bozizé. Forrás: <http://www.theguardian.com/world/2013/mar/24/central-african-republic-president-flees> Letöltve: 2014. április 26.
8. ábra: Michael Djotodia. Forrás: <http://africanarguments.org/2013/04/02/central-african-republic-president-michel-djotodia-and-the-good-little-putchist%E2%80%99s-tool-box-by-louisa-lombard/> Letöltve: 2014. április 27.
9. ábra: A polgárháború során felgyújtott otthonok aránya. Forrás: <https://www.hrw.org/node/118906/section/2> Letöltve: 2014. április 27.
10. ábra: M'Poko reptér menekültjei. Forrás: <http://www.unhcr.org/5332d4316.html> Letöltve: 2014. április 27.
11. ábra: Catherine Samba Panza, az új átmeneti elnök. Forrás: <http://www.theguardian.com/world/2014/jan/23/catherine-samba-panza-sworn-in-central-african-republic> Letöltve: 2014. április 27.
12. ábra: Nicolas VOKAER (balra) és Antoine LE QUINIO (jobbra), a Sangaris Művelet első két halottja. Forrás: <http://www.defense.gouv.fr/terre/actu-terre/mort-de-deux-soldats-francais> Letöltve: 2014. április 27.
13. ábra: Damien DOLET, a Sangaris Művelet harmadik halottja. Forrás: <http://securitedefense.nicematin.com/2014/02/in-m%C3%A9moriam-le-caporal-damien-dolet-du-ricm.html> Letöltve: 2014. április 27.

Felhasznált irodalom

1. AFP, Le Monde: Centrafrique: 150 militaires français en renfort à Bangui. 2012.12.29. Forrás: http://www.lemonde.fr/afrique/article/2012/12/29/centrafrique-150-militaires-francais-en-renfort-a-bangui_1811271_3212.html Letöltve: 2014. március 17.
2. AFP, Le Monde: Centrafrique: le pouvoir et les rebelles signent un accord de cessez-le-feu. 2013.01.11. Forrás: http://www.lemonde.fr/afrique/article/2013/01/11/centrafrique-le-pouvoir-et-les-rebelles-signent-un-accord-de-cessez-le-feu_1815858_3212.html Letöltve: 2014. március 17.
3. AFP, Le Monde: Centrafrique: Paris envoie 300 soldats en renfort après la fuite de Bozizé. 2013.03.24. Forrás: http://www.lemonde.fr/afrique/article/2013/03/24/tirs-detonations-journee-decisive-a-bangui_1853392_3212.html Letöltve: 2014. március 17.
4. AFP, Le Monde: Centrafrique: Paris, Washington et l'ONU protègent leurs ressortissants. 2012.12.27. Forrás: http://www.lemonde.fr/afrique/article/2012/12/26/centrafrique-l-ambassade-de-france-a-bangui-prise-pour-cible-par-des-manifestants_1810500_3212.html Letöltve: 2014. március 17.
5. AFP, Le Monde: Centrafrique: un nouveau premier ministre nommé pour apaiser le pays. 2013.01.17. Forrás: http://www.lemonde.fr/afrique/article/2013/01/17/centrafrique-un-nouveau-premier-ministre-nomme-pour-apaier-le-pays_1818702_3212.html Letöltve: 2014. március 17.
6. AFP, Le Monde: Centrafrique: une faction de la coalition rebelle attaque une localité du Nord. 2013.03.01. Forrás: http://www.lemonde.fr/afrique/article/2013/03/01/centrafrique-une-faction-de-la-coalition-rebelle-attaque-une-localite-du-nord_1841485_3212.html Letöltve: 2014. március 23.
7. AFP, Le Monde: Centrafrique: Washington ferme et évacue son ambassade. 2012.12.29. Forrás: http://www.lemonde.fr/afrique/article/2012/12/28/centrafrique-washington-ferme-et-evacue-son-ambassade_1811055_3212.html Letöltve: 2014. március 17.
8. AFP, Le Monde: Centrafrique: Washington ferme et évacue son ambassade. 2012.12.29. Forrás: http://www.lemonde.fr/afrique/article/2012/12/28/centrafrique-washington-ferme-et-evacue-son-ambassade_1811055_3212.html Letöltve: 2014. március 17.
9. AFP, Le Monde: Le nouveau pouvoir centrafricain demande l'aide de la France. 2013.04.17. Forrás: http://www.lemonde.fr/afrique/article/2013/04/17/le-nouveau-pouvoir-centrafricain-demande-l-aide-de-la-france_3161306_3212.html Letöltve: 2014. március 23.
10. AFP, Le Monde: Le président centrafricain appelle la France et les Etats-Unis à l'aide. 2012.12.29. Forrás: http://www.lemonde.fr/afrique/article/2012/12/27/le-president-centrafricain-appelle-la-france-et-les-etats-unis-a-l-aide_1810889_3212.html Letöltve: 2014. március 17.
11. AFP, Le Monde: Le président centrafricain appelle la France et les Etats-Unis à l'aide. 2012.12.29. Forrás: http://www.lemonde.fr/afrique/article/2012/12/27/le-president-centrafricain-appelle-la-france-et-les-etats-unis-a-l-aide_1810889_3212.html Letöltve: 2014. március 17.
12. AFP: Ceasefire in Central African diamond feud. 2011. október 9. Forrás: <http://www.google.com/hostednews/afp/article/ALeqM5hYFmjAzHxbwR6ZvJKBNi3Usfc19g?docId=CNG.a2ec4dff919c0c0c8daae31aaa148af4.d1&hl=en> Letöltve: 2014. március 16.
13. AFP: Touadera names rebels in new Central African Republic govt. 2009.01.19. Forrás: http://www.google.com/hostednews/afp/article/ALeqM5iDaBqt-PZaqJ6IPUfGowi9_x95Ag?hl=en Letöltve: 2014. március 16.
14. African Union Official Website: ECCAS History and background. Forrás: <http://www.africa-union.org/root/au/recs/eccas.htm> Letöltve: 2014. április 26.

15. Barnes, Julian: U.S. to fly African troops into conflict zone. 2013.12.09. marketwatch.com Forrás: <http://www.marketwatch.com/story/us-to-fly-african-troops-into-conflict-zone-2013-12-09-144855931> Letöltve: 2014. április 24.
16. Batware, Billy: The African Standby Force. A solution to African Conflicts? Forrás: <http://acuns.org/wp-content/uploads/2012/06/AfricanStandbyForce.pdf> Letöltve: 2014. április 22.
17. Bensimon, Cyril: Centrafrique : revue de troupes, tirs et panique dans les rues de Bangui. 2013.12.20. lemonde.fr Forrás: http://www.lemonde.fr/afrique/article/2013/12/20/en-centrafrique-les-soldats-africains-changent-de-commandement_4337764_3212.html Letöltve: 2014. április 22.
18. Bensimon, Cyril: Centrafrique: manœuvres politiques à Bangui sur fond de violences. 2014.01.19. lemonde.fr Forrás: http://www.lemonde.fr/afrique/article/2014/01/19/centrafrique-man-uvres-politiques-a-bangui-exactions-en-province_4350613_3212.html Letöltve: 2014. április 23.
19. Braun, Emmanuel: France vows immediate action in Central African Republic after battle. 2013.12.05. reuters.com Forrás: <http://www.reuters.com/article/2013/12/05/us-centralafrican-fighting-idUSBRE9B405F20131205> Letöltve: 2014. április 22.
20. CAR: Rebels call for dialogue after capturing key town. IRIN Africa Forrás: <http://www.irinnews.org/report/61464/car-rebels-call-for-dialogue-after-capturing-key-town> Letöltve: 2014. március 16.
21. CEMAC Official Website: Connaître la CEMAC. La CEMAC en bref. Forrás: <http://www.cemac.int/apropos> Letöltve: 2014. április 26.
22. Centrafrique Expertise. Histoire. Forrás: <http://www.centrafrique-expertise.org/ce/index.php?page=18&idc=5&PHPSESSID=0ce1d4be40b4597086f94f629edd8826> Letöltve: 2014. március 2.
23. Chatelot, Christophe: Centrafrique : les rebelles de la Séléka pénètrent dans Bangui. 2013. 03.23. Forrás: http://www.lemonde.fr/afrique/article/2013/03/23/centrafrique-les-rebelles-de-la-seleka-penetrent-dans-bangui_1853378_3212.html Letöltve: 2014. március 17.
24. Chatelot, Christophe: Le chef de la Séléka se proclame président de la République. Le Monde. 2013.03.25. Forrás: http://www.lemonde.fr/afrique/article/2013/03/25/le-chef-de-la-seleka-se-proclame-president-de-la-republique_1853603_3212.html?xtmc=centrafricain&xtcr=277 Letöltve: 2014. március 17.
25. CIA World Factbook – Central African Republic’s Economy. Forrás: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ct.html> Letöltve: 2014. március 2.
26. CIA World Factbook – Central African Republic’s Geography. Forrás: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ct.html> Letöltve: 2014. március 2.
27. CIA World Factbook – Central African Republic’s Government. Forrás: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ct.html> Letöltve: 2014. március 2.
28. CIA World Factbook – Central African Republic’s People and Society. Forrás: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ct.html> Letöltve: 2014. március 2.
29. Crisis Group: Central African Republic: Priorities of the Transformation. 2013.06.11. pp.18 – 20. Forrás: <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/afrika/central-afrika/central-african-republic/203-central-african-republic-priorities-of-the-transition.pdf> Letöltve: 2014. március 23.
30. Crisis Group: Central African Republic: Priorities of the Transformation. 2013.06.11. pp.27. Forrás: <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/afrika/central-afrika/central-african-republic/203-central-african-republic-priorities-of-the-transition.pdf> Letöltve: 2014. március 23.

31. DB/MHB: UN chief slams attacks on towns in Central African Republic. presstv.com 2012.12.27. Forrás: <http://presstv.com/detail/2012/12/27/280303/un-chief-slams-attacks-on-car-towns/> Letöltve: 2014. április 8.
32. Dr. Gazdag Ferenc (szerk.): A biztonsági tanulmányok alapjai. Nemzeti Közszerzői és Tankönyv Kiadó. Budapest, 2013. ISBN 978-615-5344-26-8
33. Dr. Gőcze István: A tudományos kutatás módszerei. In: Hadtudományi Szemle. Budapest, 2011. 4. évfolyam 3. szám pp.157-166. Forrás: http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2011/2011_3/2011_3_alt_gocze_i_stvan_157_166.pdf Letöltve: 2014. április 26.
34. Dr. Meyer, Angela: Regional multinational peace operations: The case of FOMUC and MICOPAX. Forrás: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:m4hMOvaBfFIJ:https://www.uni-leipzig.de/~ecas2009/index.php%3Foption%3Dcom_docman%26task%3Ddoc_download%26gid%3D1434%26Itemid%3D24+&cd=2&hl=hu&ct=clnk&gl=hu Letöltve: 2014. április 7.
35. Elbagir, Nima; Karimi, Faith; Smith-Spark Laura: French troops begin operation in Central African Republic as violence worsens. 2013.12.09. cnn.com Forrás: <http://edition.cnn.com/2013/12/06/world/africa/central-african-republic-unrest/> Letöltve: 2014. április 24.
36. EMA: Centrafrique: lancement de l'opération Sangaris. 2013.12.06. Forrás: <http://www.defense.gouv.fr/operations/centrafrique/actualites/centrafrique-lancement-de-l-operation-sangaris> Letöltve: 2014. április 24.
37. EMA: Opération Sangaris: point de situation du 18 avril 2014. Forrás: <http://www.defense.gouv.fr/operations/centrafrique/actualites/operation-sangaris-point-de-situation-du-18-avril-2014> Letöltve: 2014. április 24.
38. EMA: Sangaris: 2 militaires français tués lors d'un accrochage à Bangui. Forrás: <http://www.defense.gouv.fr/operations/centrafrique/actualites/sangaris-2-militaires-francais-tues-lors-d-un-accrochage-a-bangui> Letöltve: 2014. április 24.
39. EMA: Sangaris: décès d'un militaire français. Forrás: <http://www.defense.gouv.fr/operations/centrafrique/actualites/sangaris-deces-d-un-militaire-francais> Letöltve: 2014. április 24.
40. EMA: Sangaris: deux Puma des FFDj en renfort. 2014.03.11. Forrás: <http://www.defense.gouv.fr/operations/centrafrique/actualites/sangaris-deux-puma-des-ffdj-en-renfort> Letöltve: 2014. április 24.
41. EMA: Sangaris: la force Épervier en mission de soutien aérien. Forrás: <http://www.defense.gouv.fr/operations/centrafrique/actualites/sangaris-la-force-epervier-en-mission-de-soutien-aerien> Letöltve: 2014. április 24.
42. EMA: Sangaris: point de situation du 10 janvier 2014. Forrás: <http://www.defense.gouv.fr/operations/centrafrique/actualites/sangaris-point-de-situation-du-10-janvier-2014> Letöltve: 2014. április 24.
43. EMA: Sangaris: point de situation du 17 janvier 2014. Forrás: <http://www.defense.gouv.fr/operations/centrafrique/actualites/sangaris-point-de-situation-du-17-janvier-2014> Letöltve: 2014. április 24.
44. EMA: Sangaris: point de situation du 27 décembre 2013. Forrás: <http://www.defense.gouv.fr/operations/centrafrique/actualites/sangaris-point-de-situation-du-27-decembre-2013> Letöltve: 2014. április 24.

45. EMA: Sangaris: point de situation du 3 janvier 2014. Forrás: <http://www.defense.gouv.fr/operations/centrafrique/actualites/sangaris-point-de-situation-du-3-janvier-2014> Letöltve: 2014. április 24.
46. EMA: Sangaris: point de situation du 6 décembre 2013 Forrás: <http://www.defense.gouv.fr/operations/centrafrique/actualites/sangaris-point-de-situation-du-6-decembre-2013> Letöltve: 2014. április 24.
47. EMA: Sangaris: point de situation du 7 décembre 2013. Forrás: <http://www.defense.gouv.fr/operations/centrafrique/actualites/sangaris-point-de-situation-du-7-decembre-2013> Letöltve: 2014. április 24.
48. EMA: Sangaris: point de situation du 7 mars 2014. Forrás: <http://www.defense.gouv.fr/operations/centrafrique/actualites/sangaris-point-de-situation-du-7-mars-2014> Letöltve: 2014. április 24.
49. EMA: Sangaris: point de situation du 8 décembre 2013. Forrás: <http://www.defense.gouv.fr/operations/centrafrique/actualites/sangaris-point-de-situation-du-8-decembre> Letöltve: 2014. április 24.
50. EMA: Sangaris: point de situation sur les opérations. 2014.02.14. Forrás: <http://www.defense.gouv.fr/operations/centrafrique/actualites/sangaris-point-de-situation-sur-les-operations> Letöltve: 2014. április 24.
51. EMA: Sangaris: réunion des acteurs locaux à Bossangoa. 2013.12.26. Forrás: <http://www.defense.gouv.fr/operations/centrafrique/actualites/sangaris-reunion-des-acteurs-locaux-a-bossangoa> Letöltve: 2014. április 24.
52. EMA: Sangaris: un C130 belge en appui des forces françaises en Centrafrique. 2014.01.22. Forrás: <http://www.defense.gouv.fr/operations/centrafrique/actualites/sangaris-un-c130-belge-en-appui-des-forces-francaises-en-centrafrique> Letöltve: 2014. április 24.
53. EUFOR RCA. Mission description. Forrás: <http://eeas.europa.eu/csdp/missions-and-operations/eufor-rca/> Letöltve: 2014. április 21.
54. EUFOR Tchad/RCA Mission description. European External Action Service. europa.eu Forrás: http://www.eeas.europa.eu/csdp/missions-and-operations/eufor-tchad-rca/mission-description/index_en.htm Letöltve: 2014. április 21.
55. European Commission, Peace Support Operations: MICOPAX. Forrás: http://ec.europa.eu/europeaid/where/acp/regional-cooperation/peace/peace-support-operations/micopax_en.htm Letöltve: 2014. április 7.
56. Fischer, Hilke: From mayor to interim president of CAR: a portrait of Catherine Samba-Panza. 2014.01.21. Forrás: <http://www.dw.de/from-mayor-to-interim-president-of-car-a-portrait-of-catherine-samba-panza/a-17376200> Letöltve: 2014. április 26.
57. Dr. Gazdag Ferenc (szerk.): A biztonsági tanulmányok alapjai. Nemzeti Közzolgálati és Tankönyv Kiadó. Budapest, 2013. ISBN 978-615-5344-26-8
58. Giannoulis, Karafilis: Central Africa: EU worries ont he new aoutbreak. 2012.12.24. Forrás: <http://www.neurope.eu/article/central-africa-eu-worries-new-outbreak> Letöltve: 2014. április 8.
59. Gros-Verheyde, Nicolas: Les premiers éléments se déploient à Bangui. Forrás: <http://www.bruxelles2.eu/category/zones/tchad-soudan> Letöltve: 2014. április 26.
60. Gros-Verheyde, Nicolas: Qui participe à l'opération EUFOR RCA – l'état des forces. 2014.04.08. Forrás: <http://www.bruxelles2.eu/zones/tchad-soudan/qui-participe-a-loperation-eufor-rca-letat-des-forces.html> Letöltve: 2014. április 26.

61. Hervieu, Sébastien: La mort de soldats sud-africains à Bangui fragilise la diplomatie de Jacob Zuma. 2013.03.26. Forrás: http://www.lemonde.fr/afrique/article/2013/03/26/la-mort-de-soldats-sud-africains-a-bangui-fragilise-la-diplomatie-de-jacob-zuma_3147884_3212.html Letöltve: 2014. március 23.
62. Human Rights Watch report: I Can Still Smell the Dead. 2013.09.13. Séléka Attacks in the Provinces. Forrás: <https://www.hrw.org/node/118906/section/9> Letöltve: 2014. április 21.
63. Human Rights Watch report: I Can Still Smell the Dead. 2013.09.13. Abuses Committed by Seleka in Bangui. Forrás: <https://www.hrw.org/node/118906/section/10> Letöltve: 2014. április 21.
64. Human Rights Watch report: I Can Still Smell the Dead. 2013.09.13. The Forgotten Human Rights Crisis in the Central African Republic. Forrás: <https://www.hrw.org/node/118906/section/1> Letöltve: 2014. április 21.
65. Human Rights Watch report: They came to kill. 2013.12.19. Humanitarian Catastrophe: "Living and Dying Like Animals" Forrás: <http://www.hrw.org/node/121434/section/8> Letöltve: 2014. április 22.
66. Human Rights Watch report: They Came To Kill. 2013.12.19. Summary. Forrás: <http://www.hrw.org/node/121434/section/2> Letöltve: 2014. április 22.
67. Human Rights Watch reportage: Je peux encore sentir l'odeur des morts. La crise oubliée des droits humaine en République centrafricain. 2013. Forrás: http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/car0913fr_ForUpload_0.pdf Letöltve: 2014. március 17.
68. Human Rights Watch: Abuses by Chadian Forces. 2012. február 2. Forrás: http://www.hrw.org/reports/2007/car0907/6.htm#_Toc176766539 Letöltve: 2014. március 16.
69. Human Rights Watch: République centrafricaine: Les atrocités sectaires s'intensifient. 2013.12.19. Forrás: <https://www.hrw.org/fr/news/2013/12/18/republique-centrafricaine-les-atrocites-sectaires-sintensifient> Letöltve: 2014. április 21.
70. L'opération Boali. La page officielle de la Ministère de la Défense. Forrás: <http://www.defense.gouv.fr/operations/centrafrique/operation-boali/l-operation-boali> Forrás: 2014. április 7.
71. La Rousse Online: République centrafricain ou Centrafrique. Ascension et chute de Jean Bédel Bokassa (1965-1979). Forrás: http://www.larousse.fr/encyclopedie/pays/R%C3%A9publique_centrafricaine/112337 Letöltve: 2014. március 2.
72. La Rousse Online: République centrafricain ou Centrafrique. D'une tutelle à l'autre. Forrás: http://www.larousse.fr/encyclopedie/pays/R%C3%A9publique_centrafricaine/112337 Letöltve: 2014. március 2.
73. La Rousse Online: République centrafricain ou Centrafrique. Forrás: http://www.larousse.fr/encyclopedie/pays/R%C3%A9publique_centrafricaine/112337 Letöltve: 2014. március 2.
74. La Rousse Online: République centrafricain ou Centrafrique. Le général François Bozizé (2003-2013) Forrás: http://www.larousse.fr/encyclopedie/pays/R%C3%A9publique_centrafricaine/112337 Letöltve: 2014. március 2.
75. Le Monde és AFP: Centrafrique: deux soldats français tués. 2013.12.10. Forrás: http://www.lemonde.fr/afrique/article/2013/12/10/obama-appelle-les-centrafricains-a-arreter-les-auteurs-de-crimes_3528187_3212.html Letöltve: 2014. április 22.
76. Le Monde: André Nzapayeké nommé premier ministre en Centrafrique. 2014.01.25. lemonde.fr Forrás: http://www.lemonde.fr/afrique/article/2014/01/25/andre-nzapayeke-nomme-premier-ministre-en-centrafrique_4354544_3212.html Letöltve: 2014. április 23.

77. Le Monde: Bangui s'apprête à passer un Noël tendu sous couvre-feu. 2013.12.24. lemonde.fr Forrás: http://www.lemonde.fr/afrique/article/2013/12/24/bangui-s-apprete-a-passer-un-noel-tendu-sous-couvre-feu_4339688_3212.html Letöltve: 2014. április 22.
78. Le Monde: Catherine Samba-Panza, une femme à la tête de la Centrafrique. 2014.01.21. lemonde.fr Forrás: http://www.lemonde.fr/afrique/article/2014/01/20/centrafrique-un-nouveau-president-pour-securiser-le-pays_4350807_3212.html Letöltve: 2014. április 23.
79. Le Monde: Centrafrique: 850 soldats rwandais en renfort. 2014.01.16. lemonde.fr Forrás: http://www.lemonde.fr/afrique/article/2014/01/16/plus-de-800-soldats-rwandais-partis-pour-la-centrafrique_4348840_3212.html Letöltve: 2014. április 23.
80. Le Monde: Centrafrique: 850 soldats rwandais en renfort. 2014.01.16. lemonde.fr Forrás: http://www.lemonde.fr/afrique/article/2014/01/16/plus-de-800-soldats-rwandais-partis-pour-la-centrafrique_4348840_3212.html Letöltve: 2014. április 23.
81. Le Monde: Centrafrique: l'ONU appelle à agir pour éviter un génocide. 2014.01.17. lemonde.fr Forrás: http://www.lemonde.fr/afrique/article/2014/01/16/regain-de-violence-a-bangui_4349118_3212.html Letöltve: 2014. április 23.
82. Le Monde: Centrafrique: nouvelles violences interreligieuses à Bangui. 2013.12.12. lemonde.fr Forrás: http://www.lemonde.fr/afrique/article/2013/12/12/de-nouvelles-violences-interreligieuses-a-bangui_4333308_3212.html Letöltve: 2014. április 22.
83. Le Monde: Centrafrique: premiers tirs meurtriers de l'année à Bangui. 2014.01.01. lemonde.fr Forrás: http://www.lemonde.fr/afrique/article/2014/01/01/centrafrique-premiers-tirs-meurtriers-de-l-annee-a-bangui_4341871_3212.html Letöltve: 2014. április 22.
84. Le Monde: Le gouvernement centrafricain de transition chargé d'« arrêter les exactions ». 2014.01.27. lemonde.fr Forrás: http://www.lemonde.fr/afrique/article/2014/01/27/le-gouvernement-centrafricain-de-transition-charge-d-arreter-les-exactions_4355374_3212.html Letöltve: 2014. április 23.
85. Le Monde: Situation dramatique à l'aéroport de Bangui. (Vidéó) 2013.12.13. Forrás: http://www.lemonde.fr/afrique/video/2013/12/13/situation-dramatique-a-l-aeroport-de-bangui_4334068_3212.html Letöltve: 2014. április 22.
86. Marboua, Hippolyte: African Union head visits Central African Republic. 2012.12.30. Forrás: <http://news.yahoo.com/african-union-head-visits-central-african-republic-182411241.html> Letöltve: 2014. április 7.
87. Marsai Viktor: A külföldi szerepvállalás első négy hónapja Maliban. SVKK elemzések 2013/7. Forrás: http://nit.uni-nke.hu/uploads/media_items/svkk-elemzesek-2013-7-a-kulfoldi-szerepvallalas-eredmenyeimaliban-marsai-v_.original.pdf Letöltve: 2014. április 27.
88. Marsai Viktor: Válságok Közép-Afrikában II. – Polgárháború a Közép-afrikai Köztársaságban. SVKK Elemzések, 2014/4. Forrás: http://nit.uni-nke.hu/downloads/Elemzesek/2014/SVKK_Elemzesek_2014_4.pdf Letöltve: 2014. március 15.
89. MINURCAT - United Nations Mission in the Central African Republic and Chad Official Website. Forrás: <http://minurcat.unmissions.org/Default.aspx?tabid=859> Letöltve: 2014. április 5.
90. Moshiri, Nazanine és Redman, Tristan: CAR key players. 2013.12.05. Forrás: <http://www.aljazeera.com/news/africa/2013/12/car-key-players-201312511404944998.html> Letöltve: 2014. április 25.
91. Ngoupana, Paul-Marin: Central African Republic's new leader orders security crackdown. 2014.01.13. reuters.com Forrás: <http://www.reuters.com/article/2014/01/13/us-centralafrican-idUSBREA0C0Z420140113> Letöltve: 2014. április 23.

92. Oudran, Rémy és Bensimon, Cyril: En Centrafrique, le président Michel Djotodia est sur la sellette. 2014.01.08. Forrás: http://www.lemonde.fr/international/article/2014/01/08/le-depart-du-president-centrafricain-se-avalise-par-ses-allies-regionaux_4344500_3210.html Letöltve: 2014. április 23.
93. Ourdan, Rémy: Nouvelle nuit de violences et de terreur dans les rues de Bangui. 2013.12.27. lemonde.fr Forrás: http://www.lemonde.fr/afrique/article/2013/12/27/nouvelle-nuit-de-violences-et-de-terreur-dans-les-rues-de-bangui_4340637_3212.html Letöltve: 2014. április 22.
94. Pál Attila: Az utolsó afrikai császár. Beszélő Online. Forrás: <http://beszelo.c3.hu/cikkek/az-utolso-afrikai-csaszar> Letöltve: 2014. március 16.
95. Polgreen, Lydia: Fearing Fighting, Residents Flee Capital of Central African Republic. 2012.12.31. The New York Times (online) Forrás: http://www.nytimes.com/2013/01/01/world/africa/residents-flee-bangui-capital-of-central-africa-republic.html?_r=0 Letöltve: 2014. április 7.
96. Raverdy, Quentin: Centrafrique : pourquoi la France entre en guerre. Le Point. 2013.11.27. Forrás: http://www.lepoint.fr/monde/centrafrique-pourquoi-la-france-entre-en-guerre-26-11-2013-1761966_24.php Letöltve: 2014. március 17.
97. Redman, Tristan and Moshiri, Nazanine: CAR key players. aljazeera.com 2013.12.05. Forrás: <http://www.aljazeera.com/news/africa/2013/12/car-key-players-201312511404944998.html> Letöltve: 2014. április 8.
98. RFI: RCA : les rebelles de la coalition Séléka suspendent leurs opérations militaires. 2012.12.21. Forrás: <http://web.archive.org/web/20121230072827/http://www.rfi.fr/afrique/20121220-rca-centrafrique-bangui-rebelle-kabo-batangabo> Letöltve: 2014. március 17.
99. SAPA-AFP: AU suspends CAR after rebels oust the president. 2013.03.25. Forrás: <http://mg.co.za/article/2013-03-25-au-suspends-central-african-republic-after-rebels-oust-the-president> Letöltve: 2014. március 17.
100. Smith, David: Central African Republic president's resignation brings joy and fear. 2014.01.11. theguardian.com Forrás: <http://www.theguardian.com/world/2014/jan/10/central-african-republic-president-resignation-djotodia> Letöltve: 2014. április 23.
101. Stroobants, Jean-Pierre: Centrafrique: François Hollande demande à l'UE un soutien militaire. 2013.12.19. lemonde.fr Forrás: http://www.lemonde.fr/europe/article/2013/12/19/europe-de-la-defense-les-partenaires-de-la-france-peu-enthousiastes_4337754_3214.html Letöltve: 2014. április 22.
102. Sz.n.: Central African Republic clashes killed at least 281: Red Cross. 2013.12.06. reuter.com Forrás: http://www.reuters.com/article/2013/12/06/us-centralafrican-fighting-redcross-idUSBRE9B50TI20131206?feedType=RSS&feedName=topNews&utm_source=dlvr.it&utm_medium=twitter&dlvrit=992637 Letöltve: 2014. április 22.
103. Sz.n.: Central African Republic profile. A chronology of key events. BBC Online Forrás: <http://www.bbc.com/news/world-africa-13150044> Letöltve: 2014. március 16.
104. Sz.n.: Raid on CAR town 'leaves 20 dead' (23 November 2004) Forrás: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/4035239.stm> Letöltve: 2014. március 16.
105. Sz.n.: Security Council, unanimously adopting Resolution 2127 (2013), mandates mission in Central African Republic to protect civilians, restore state authority. 2013.12.05. reliefweb.int Forrás: <http://reliefweb.int/report/central-african-republic/security-council-unanimously-adopting-resolution-2127-2013-mandates> Letöltve: 2014. április 23.
106. Sz.n.: Training and Support provided by the South African Army (SANDF) to the Army of the Central African Republic (CAR). International Relations and Cooperation. Republic of South Africa. Forrás: <http://www.dfa.gov.za/docs/2011pq/pq78.html> Letöltve: 2014. április 13.

107. Tardy, Thierry: EUFOR RCA Bangui: 'defence matters'. Forrás: http://www.iss.europa.eu/uploads/media/Alert_7_CSDP_and_CAR.pdf Letöltve: 2014. április 25.
108. UN Official Website MINURCAT - United Nations Mission in the Central African Republic and Chad – Background. Forrás: <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/minurcat/background.shtml> Letöltve: 2014. április 5.
109. UN Official Website. Central African Republic: Security Council approves new peacekeeping force. un.org Forrás: http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=46667&Cr=Central+African+Republic&Cr1=&Kw1=secretary+general&Kw2=central+african+republic&Kw3=#.U1gAt1V_tps Letöltve: 2014. április 23.
110. UN Official Website. United Nations Mission in the Central African Republic – MINURCA. Forrás: <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/car.htm> Letöltve: 2014. április 6.
111. UN Official Website. United Nations Mission in the Central African Republic – MINURCA. Mandate. Forrás: <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/minurcaM.htm> Letöltve: 2014. április 6.
112. UN Official Website. United Nations Missions in the Central African Republic – MINURCA. Background. Forrás: <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/minurcaB.htm> Letöltve: 2014. április 6.
113. UN Official Website. United Nations Security Council. Unanimously Adopting Resolution 2127 (2013), Mandates Mission in Central African Republic to Protect Civilians, Restore State Authority Forrás: <https://www.un.org/News/Press/docs/2013/sc11200.doc.htm> Letöltve: 2014. március 17.
114. UN Official Website: Issues - Disarmament, Demobilization and Reintegration. Forrás: <http://www.un.org/en/peacekeeping/issues/ddr.shtml> Letöltve: 2014. március 2.
115. UN Official Website: MINUSCA Mandate. un.org Forrás: <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/minusca/mandate.shtml> Letöltve: 2014. április 24.
116. Vidjégninou, Fiacre: Le Bénin, terre d'asile de François Bozizé. Jeune Afrique. Forrás: <http://www.jeuneafrique.com/Article/ARTJAWEB20130404112040/> Letöltve: 2014. március 17.
117. Willsher, Kim: French troops exchange fire with rebels in Central African Republic. 2013.12.09. theguardian.com Forrás: <http://www.theguardian.com/world/2013/dec/09/french-troops-rebels-central-african-republic> Letöltve: 2014. április 22.
118. Zuma, Jacob: 13 South African soldiers killed in CAR. Statement by President Jacob Zuma on the eve of the hosting of the 5th BRICS Summit Sefako Makgatho Presidential Guest House, Pretoria. Forrás: <http://www.politicsweb.co.za/politicsweb/view/politicsweb/en/page71654?oid=366110&sn=Detail> Letöltve: 2014. április 13.